

सेबी

सिक्युरिटीज मार्केट आणि सुरक्षित गुंतवणुकीसाठी मार्गदर्शन

भारतीय प्रतिभूति और विनिमय बोर्ड
Securities and Exchange Board of India

खुलासा:

या प्रकाशनात त्रुटी किंवा चुका होणार नाहीत यासाठी सर्वतोपरि प्रयत्न केले गेले आहेत. तरीही प्रकाशक या सामग्रीच्या वापराने कोणत्याही प्रकारे, कोणत्याही प्रकारच्या नुकसानासाठी उत्तरदायी नाही आहे.

निम्न संस्थांद्वारे संयुक्तपणे तयार केले गेलेले :

- भारतीय प्रतिभूती आणि विनियम बोर्ड (सेबी)
- बीएसई लि.
- नॅशनल सिक्युरिटीज डिपॉझिटरी लि.
- नॅशनल स्टॉक एक्सचेंज ऑफ इंडिया लि.
- सेंट्रल डिपॉझिटरी सर्व्हिसेस (इंडिया) लि.
- मेट्रोपॉलिटन स्टॉक एक्सचेंज बोर्ड ऑफ इंडिया

मुद्रित (प्रिंट) केले आहे : नोव्हेंबर - २०२५

वाचकांना सूचना:

या पुस्तिकेचा उद्देश्य तुम्हांला सिक्युरिटीज मार्केट विषयी संक्षिप्त, मूलभूत माहिती प्रदान करणे आहे. अधिक प्रश्नांच्या उत्तर सामग्री जाणून घेण्यासाठी आपण सेबी, बीएसई, एनएसई, एमएसईआय, एनएसडीएल आणि सीडीएसएलच्या वेबसाइट वर भेट देऊ शकता.

या पुस्तिकेत समाविष्ट माहिती ही सिक्युरिटीज मार्केट संबंधित शैक्षणिक आणि जागरुकतेसाठी आहे. याचा उपयोग मात्र सामान्य जनतेला गैर-लाभकारी, शैक्षणिक आणि जागरुकता आणण्याच्या प्रवृत्तीने केला जाईल.

सेबी आणि/किंवा स्टॉक एक्सचेंज आणि/किंवा डिपॉझिटरीज यांची पूर्व परवानगी मिळाल्याशिवाय या सामग्रीचा कोणताही भाग कोणत्याही स्वरूपात किंवा कोणत्याही माध्यमात पुनः प्रस्तुत किंवा कॉपी केला जाऊ शकत नाही किंवा कोणत्याही डिस्क, लेबल किंवा टॅग मीडिया वा अन्य इन्फॉर्मेशन स्टोरेज डिव्हाइस इ. वर पुनः प्रस्तुत केला जाऊ शकत नाही.

सेबी, स्टॉक एक्सचेंज किंवा डिपॉझिटरीज या सामग्रीचा उपयोग कोणत्याही व्यक्तीविशेष वा कंपनीस होणाऱ्या कोणत्याही प्रकारच्या नुकसानासाठी झाल्यास जबाबदार राहणार नाही.

सध्या बाजारात होणाऱ्या नवीन फेरबदलांविषयी व इतर घडामोडींविषयी जाणून घेण्यासाठी वाचकांनी वेळोवेळी घोषित केलेले कायदे, मार्गदर्शिका, दिशानिर्देश, त्याअंतर्गत बनवलेले निर्देश आणि इतर संबंधित कागदपत्रांचा संदर्भ घ्यावा. कोणत्याही सूचनांसाठी किंवा अभिप्रायासाठी आम्हांला feedback@sebi.gov.in वर ई-मेल करा.

क्रमांक	अनुक्रमणिका	पृष्ठ क्र.
१	सिक््युरिटीज मार्केटचा एकपरिचय १.१ सिक््युरिटीज मार्केट साठी नियामक पाया १.२ सिक््युरिटीज आणिसिक््युरिटीज मार्केट काय आहे ? १.३ प्राथमिक बाजार आणि द्वितीयक बाजार १.४ सिक््युरिटीज मार्केटमध्ये मार्केट इन्फ्रास्ट्रक्चर इंस्टीट्यूशंस व मार्केट मध्यस्थ कोण आहेत?	०१ ०२ ०३ ०५ ०८
२	गुंतवणूकीच्या मूळ बाबी २.१ सिक््युरिटीज मार्केट मध्ये गुंतवणूक करण्यात असणारे प्रमुख जोखिम २.२ जोखमेला कमी कसे केले जाते?	१० ११ १२
३	खाते उघडण्याची प्रक्रिया ३.१ सिक््युरिटीज मार्केटमध्ये गुंतवणूककरण्यासाठी पूर्व-आवश्यकता ३.२ खाते उघडण्याची प्रक्रिया: नो युअर क्लायंट (केव्हायसी) प्रक्रिया ३.३ बेसिक सर्व्हिसेस डिमॅट अकाउंट(बीएसडीए) ३.४ पॉवर ऑफ अॅटर्नी ३.५ नामांकन	१२ १२ १४ १५ १५ १७
४	मी सिक््युरिटीज मार्केटमध्ये कशी गुंतवणूक करू ? ४.१ प्राथमिक बाजाराच्या माध्यमातून गुंतवणूक ४.२ प्राथमिक बाजारात गुंतवणूकीची प्रक्रिया ४.३ ॲप्लिकेशन सपोर्टेड बाय ब्लॉकड अमाउंट (एएसबीए) ४.४ ई-वोटिंग, शेअर्सचे हस्तांतरण आणि ट्रांसमिशन ४.५ द्वितीयक बाजाराच्या माध्यमातून गुंतवणूक ४.६ ट्रेडिंग दिवस तसेच ट्रेडिंग आणि सेटलमेंट चक्र ४.७ काँट्रॅक्ट नोट ४.८ गुंतवणूकदारास एसएमएस आणि ई-मेल सूचना ४.९ रनिंग खाते अधिकारिता ४.१० ट्रेड पडताळणी ४.११ मार्जिन मनी काय आहे ? ४.१२ स्टॉक ब्रोकर आणि डिपॉजिटरी पार्टिसिपंट्स कडून खात्याचा तपशील ४.१३ एकत्रित खाते विवरण (कंसोलिडेटेड खाते स्टेटमेंट - सीएसएस)	१८ १८ २० २१ २४ २५ २६ २६ २७ २७ २७ २८ २८ २९
५	म्युच्युअल फंड आणि ईटीएफ ५.१ म्युच्युअल फंड्स ५.२ म्युच्युअल फंडात गुंतवणूक कशी करावी? ५.३ म्युच्युअल फंड्सच्या उत्पादनांचे लेबलिंग ५.४ एक्सचेंज ट्रेडेड फंड्स (ईटीएफ) ५.५ डेरिवेटिव्ह मार्केट	३० ३० ३३ ३५ ३६ ३७
६	सिक््युरिटीज मार्केटमधे तक्रारीचे निवारण ६.१ सेबी कॅम्प्लेंट्स रिड्रेस सिस्टम (स्कोर्स) ६.२ स्टॉक एक्सचेंज व डिपॉजिटरीचा इन्व्हेस्टर सर्व्हिसेस सेल ६.३ इन्व्हेस्टर प्रोटेक्शन फंड आणि इन्व्हेस्टर सर्व्हिसेस फंड ६.४ दावा न केलेले शेअर्स किंवा भरणा न केलेल्या लाभांशविषयी माहिती - आयईपीएफ	३८ ३८ ३९ ४० ४०

क्रमांक	अनुक्रमणिका	पृष्ठ क्र.
७	परिशिष्ट	४२
७.१	परिशिष्ट- I गुंतवणूकदारांचे अधिकार व जबाबदाऱ्या	४२
७.२	परिशिष्ट- II अनधिकृत गुंतवणूक सल्लागारांविरुद्ध खबरदारी	४३
७.३	परिशिष्ट- III एएसबीए मध्ये युनिफाइड इंटरफेस (यूपीआय)	४५
७.४	परिशिष्ट- IV गुंतवणूकदार चार्टर - स्टॉक ब्रोकर	४७
७.५	परिशिष्ट- V स्टॉक एक्सचेंज आणि डिपॉझिटरीज मधील गुंतवणूकदार सुरक्षा निधी करिता दिशानिर्देश	५२
७.६	परिशिष्ट- VI शब्दकोश	५४

सिक्युरिटीज मार्केट आणि सुरक्षित गुंतवणुकीसाठी मार्गदर्शन

प्रस्तुतकर्ता

शुभेच्छा आणि नमस्कार,

काय तुम्ही असे गुंतवणूकदार आहात ज्यांना सिक्युरिटीज मार्केट मध्ये कंपन्यांच्या शेअर्स मध्ये आणि म्युच्युअल फंड्स मध्ये गुंतवणूक करायची आहे?

काय तुम्हांला सिक्युरिटीज मार्केट मध्ये गुंतवणुकीच्या मूलभूत गोष्टी समजून घेण्यात रस आहे.

ही पुस्तिका कोणत्याही विशिष्ट गुंतवणुकीसाठी मार्गदर्शक म्हणून काम करत नाही, तर ही सिक्युरिटीज मार्केट बदल मूलभूत माहिती देते.

ही पुस्तिका अन्य नियामक संस्था जसे की रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडिया (आरबीआय), इन्शुरन्स रेग्युलेटरी अँड डेव्हलपमेंट अथॉरिटी ऑफ इंडिया (आयआरडीएआय), पेन्शन फंड रेग्युलेटरी अँड डेव्हलपमेंट अथॉरिटी (पीएफआरडीए), कॉर्पोरेट व्यवहार मंत्रालय (एमसीए), इ. नियामकांच्या चौकटीत असलेल्या कार्यक्षेत्रातील संस्थांमधे रक्कम गुंतवणुकीच्या संदर्भात नाही.

सिक्युरिटीज मार्केटसाठी नियामक पाया

एखाद्या कंपनीचे शेअर्स, म्युच्युअल फंड्सचे युनिट्स, डेरिव्हेटिव्ह, इ. आणि स्टॉक एक्सचेंज, कमॉडिटी डेरिव्हेटिव्ह एक्सचेंज व डिपॉजिटरीज यांसारख्या सिक्युरिटीजची खरेदी, विक्री आणि व्यवहार नियमनाचे कार्य सेबी अॅक्ट, १९९२ आणि सेबीचे दिशानिर्देश / परिपत्र / मार्गदर्शिका / दिशानिर्देश यांच्या अनुसार भारतीय प्रतिभूती आणि विनियम बोर्ड (सेबी) च्या कार्यक्षेत्रात येतात.

सेबीची स्थापना १२ एप्रिल १९९२ मध्ये सेबी अधिनियमांच्या तरतूदी अनुसार केली होती. सेबीची जबाबदारी सिक्युरिटीज मध्ये गुंतवणूकदारांच्या हितांचे रक्षण करणे, सिक्युरिटीज मार्केटशी निगडित बाबींमध्ये सिक्युरिटीज मार्केटच्या विकासाला प्रोत्साहन देणे आणि त्याचे नियमन करणे आहे.

वर्तमानात 'सिक्युरिटीज मार्केट' ला नियंत्रित करणारे चार मुख्य कायदे आहेत :-

अ

सेबी अधिनियम, 1992, जो सेबीला वैधानिक शक्तींसह सशक्त बनवतो (1) प्रतिभूतींमध्ये गुंतवणूकदारांच्या हितांची सुरक्षा करणे (2) प्रतिभूती बाजाराच्या विकासास वाढवणे (3) प्रतिभूती बाजाराचे विनियमन करणे.

ब

कंपनी अधिनियम, 2013 जो सिक्युरिटीज जारी करणे, अलॉट करणे वा हस्तांतरण करणे आणि सिक्युरिटीजच्या पब्लिक इश्यू मध्ये किंवा त्यासंबंधित बाबींसाठी विनियमन उपलब्ध करून देतो.

क

सिक्युरिटीज कॉन्ट्रॅक्ट अधिनियम 1956, जो स्टॉक एक्सचेंज वर सिक्युरिटीजच्या व्यवहारांच्या मान्यतेसाठी नियमनाला मान्यता प्रदान करतो.

ड

डिपॉझिटरीज अधिनियम 1996, जो डिमटेरियलाज्ड शेअर्सच्या (डीमॅट शेअर) मालकीचे हस्तांतरण आणि इलेक्ट्रॉनिक राखण (मॅटेनेन्स) व हस्तांतरणाची तरतूद करून करतो.

सिक्युरिटीज आणि सिक्युरिटीज मार्केट काय आहे?

इक्विटी शेअर्स ज्यांना सामान्यतः शेअर्स असेही म्हटले जाते, कोणत्याही कंपनी मधील मालकी हक्क दर्शवतात. एक गुंतवणूकदार जो एखाद्या कंपनीतील शेअर्स मध्ये गुंतवणूक करतो त्याला भागधारक (शेयरहोल्डर) म्हटले जाते आणि त्याला कंपनीच्या नफ्यापासून लाभांश मिळण्याचा हक्क असतो. कंपनीच्या भागधारकास कंपनीच्या सर्वसाधारण सभांमध्ये कंपनीच्या निर्णय घेण्याच्या प्रक्रियेत मतदान करण्याचा अधिकार देखील असतो.

डेब्ट सिक्युरिटीज हे कंपन्या किंवा संस्थांद्वारे गुंतवणूकदारांकडून पैसा उभारण्यासाठी किंवा कर्ज घेण्यासाठी जारी केलेले आर्थिक साधन आहेत, ज्याची गुंतवणूकदारास पेमेंट केली जाते. यांना डिबेंचर्स किंवा बाँड्स देखील म्हणतात. डेब्ट सिक्युरिटीज मध्ये गुंतवणूक करणारा गुंतवणूकदार व्याजाचे पैसे / कूपन्स आणि मुख्य रकमेची (मुद्दल-गुंतवणूक केलेली रक्कम) भरपाई घेण्यास पात्र आहे. डेब्ट सिक्युरिटीज एका ठराविक मुदती करिता इश्यू केले जातात. डेब्ट सिक्युरिटीजची मुदत संपल्यानंतर सिक्युरिटीज इश्यू करणाऱ्यांद्वारे त्याची पुनः पेमेंट केली जाते. सिक्युरिटीज सुरक्षित (सिक्युअर्ड - तारणावर आधारित) किंवा असुरक्षित (अनसिक्युअर्ड) असू शकतात.

डेरिव्हेटिव्ह हे एक असे आर्थिक साधन आहे ज्याचे मूल्य कोणत्याही इतर संपत्ती जसे की शेअर्स, डेब्ट सिक्युरिटीज, कर्मांडिटी इ. सारख्या इतर मालमत्तांवर अवलंबून असते. एक्सचेंज ट्रेडेड डेरिव्हेटिव्हचे मुख्य प्रकार फ्यूचर्स आणि ऑप्शन्स हे आहेत.

म्युच्युअल फंड हा अशा प्रकारचा आर्थिक साधन प्रकार आहे, ज्याची रचना बऱ्याच गुंतवणूकदारांकडून जमा झालेल्या निधीतून तयार केली गेली आहे. हे फंड/म्युच्युअल फंड नंतर जमा निधीस सिक्युरिटीज मध्ये जसे बाँड्स, मनी मार्केट इंस्ट्रुमेंट्स आणि इतर मालमत्तांमध्ये गुंतवणूक करतात.

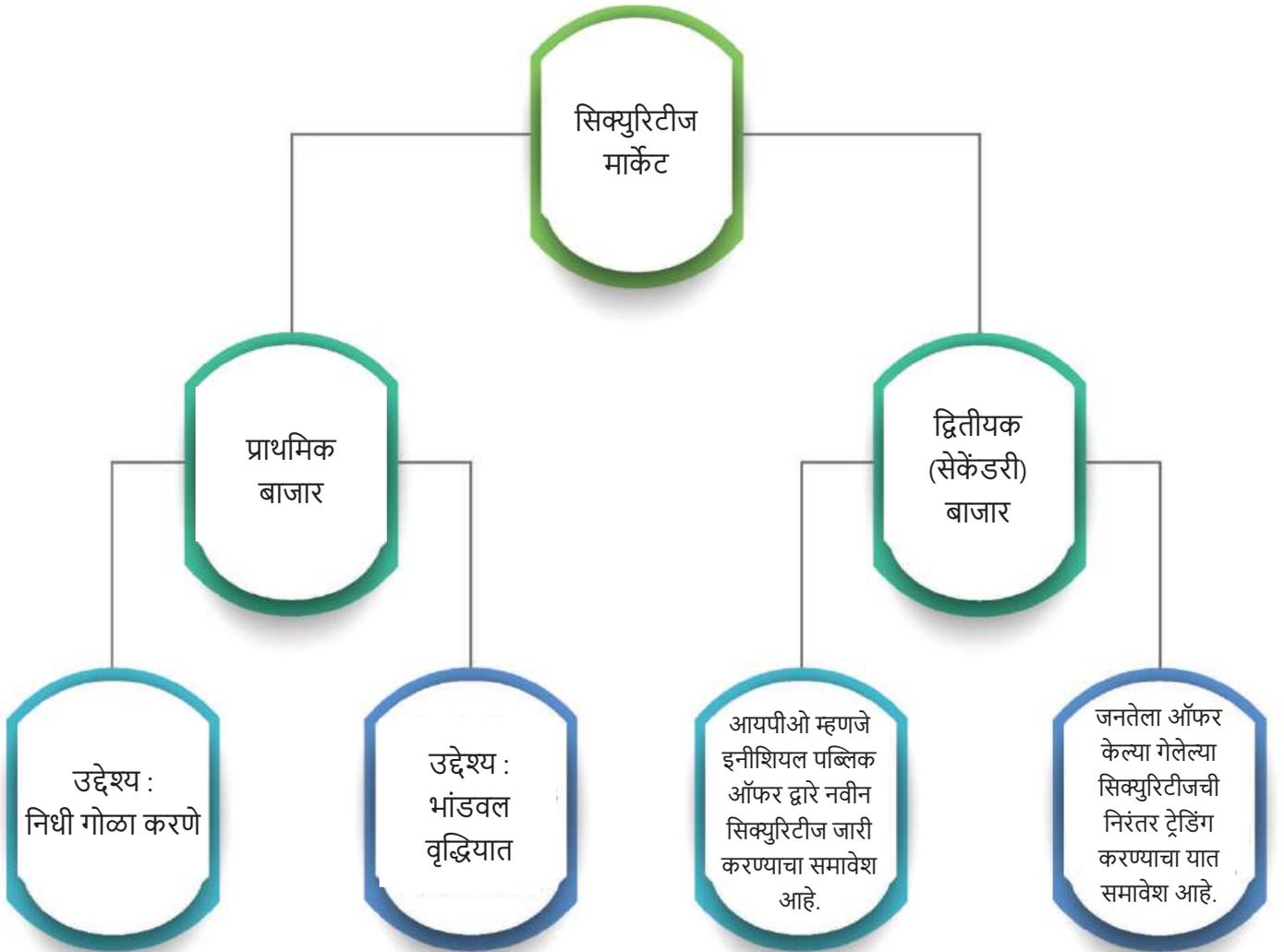

सिक्युरिटीज मार्केट ही एक अशी बाजारपेठ आहे ज्यात कंपन्या गुंतवणूकदारांना (सार्वजनिक) इक्विटी शेअर्स, डेब्ट सिक्युरिटीज, डेरिव्हेटिव्ह्ज, म्युच्युअल फंड्स सारख्या सिक्युरिटीज देऊन निधी गोळा करतात आणि हे एक असे स्थान आहे जेथे मार्केट मधील गुंतवणूकदार वेगवेगळ्या प्रकारच्या सिक्युरिटीजची (शेअर्स, बॉन्ड्स इ.) खरेदी किंवा विक्री करू शकतात. एकदा शेअर्स (किंवा सिक्युरिटीज) लोकांना इश्यू केले गेले, की त्यानंतर कंपनीने त्या शेअर्सना (किंवा सिक्युरिटीजना) मान्यताप्राप्त स्टॉक एक्सचेंज मध्ये सूचीबद्ध करणे आवश्यक असते. अशा प्रकारे सिक्युरिटीज मार्केट हा भांडवली बाजाराचा एक भाग आहे.

सिक्युरिटीज मार्केटचे प्राथमिक कार्य हे गुंतवणूकदारांच्या बचतीस त्या लोकांपर्यंत पोहोचवणे आहे ज्यांना त्याची गरज आहे. हे तेव्हाच शक्य होईल जेव्हा गुंतवणूकदार त्या कंपन्या/संस्थांच्या सिक्युरिटीज मध्ये गुंतवणूक करतील ज्यांना पैशांची आवश्यकता असेल. यामुळे गुंतवणूकदार हे व्याज, लाभांश, भांडवल वृद्धि, बोनस शेअर्स इत्यादी मिळण्यास हकदार असतील. अशा प्रकारच्या गुंतवणूकीमुळे देशाच्या आर्थिक विकासास हातभार लागत आहे.

सिक्युरिटीज मार्केटचे एकमेकांवर आश्रित आणि अविभाज्य विभाग आहेत, ज्यांचा उल्लेख खाली केला गेला आहे:

प्राथमिक बाजार आणि द्वितीयक बाजार

प्राथमिक बाजार (प्राथमरी मार्केट) :- प्राथमिक बाजारास नवीन इश्यू बाजार सुद्धा म्हटले जाते, जिथे कंपन्या/संस्था नवीन सिक्युरिटीज (शेयर, डिबेंचर्स, बाँड्स इ.) जारी करून लोकांकडून निधी गोळा करतात.

सिक्युरिटीज इश्यू करण्याचे दोन प्रमुख प्रकार आहेत :-

अ) कॉर्पोरेट हस्ती(कंपन्या), जी विशेषतः इक्विटी साधन (शेयर) व डेब्ट साधन (बाँड्स, डिबेंचर्स इ.) जारी करते.

ब) सरकार (केंद्रीय व राज्य), जी डेब्ट प्रतिभूती (डेब्ट सिक्युरिटीज आणि ट्रेजर बिल्स) जारी करते.

प्राथमिक बाजारात केल्या जाणाऱ्या इश्यूंचे प्रकार:

०.१ पब्लिक इश्यू:

सिक्युरिटीज सर्वसाधारण लोकांना इश्यू केल्या जातात आणि कोणतीही व्यक्ती यास सबस्क्राइब करू शकते. इक्विटी शेअर्सच्या पब्लिक इश्यूचे वर्गीकरण खालील प्रमाणे केले जाऊ शकते.

I इनीशियल पब्लिक ऑफर (आयपीओ)

आयपीओ ते असते ज्यामध्ये कोणत्याही कंपनीकडून शेअर्सची पहिली पब्लिक ऑफर गुंतवणूकदारांना दिली जाते. आयपीओ निम्न स्वरूपात असू शकतात:

शेअर्सचे फ्रेश इश्यू जेथे कंपनी द्वारे सार्वजनिक गुंतवणूकदारांना नवीन शेयर्स इश्यू केले जातात. अशा प्रकारच्या इश्यू मध्ये गुंतवणूकदारांकडून प्राप्त रक्कम कंपनी कडे जाते आणि या रक्कमेचा उपयोग इश्यू जारी करते वेळी सांगितल्या गेलेल्या उद्देश्यास पूर्ण करण्यासाठी करण्यात येतो.

ऑफर फॉर सेल तो असतो ज्यामध्ये विद्यमान भागधारक जसे की प्रवर्तक (प्रमोटर) किंवा वित्तीय संस्था किंवा इतर कोणतीही व्यक्ती त्यांच्या धारितेस (होलिंग्स) जनतेला विक्रीसाठी प्रस्तुत करतात. या प्रकारच्या इश्यू मध्ये, गुंतवणूकदारांचे पैसे हे कंपनीकडे जात नाहीत तर त्यांच्या विक्रेत्यांकडे जाते.

II फॉलो ऑन पब्लिक ऑफर (एफपीओ):

अशा प्रकारची ऑफर जारीकर्ता किंवा कंपनीकडून देण्यात येते, जिने यापूर्वी आयपीओ जारी केला आहे आणि जनतेला नवीन (फ्रेश) सिक्युरिटीज इश्यू करीत आहे.

०२ प्रेफरेंशियल इश्यू :

अशा प्रकारच्या इश्यू मध्ये, गुंतवणूकदारांच्या एका निर्धारित गटाला जसे की प्रवर्तक, धोरणात्मक गुंतवणूकदार, कर्मचारी इ. ना प्राधान्यतेच्या आधारावर सिक्युरिटीज दिल्या जातात.

०३ राइट्स इश्यू :

जेव्हा एखादी कंपनी आपल्या विद्यमान भागधारकांना सध्याच्या शेअरहोलिंग्गच्या प्रमाणात नव्याने इश्यू केलेल्या शेअर्स मध्ये गुंतवणूक करण्याचा अधिकार देते, तेव्हा त्यास राइट्स इश्यू म्हटले जाते.

04 बोनस इश्यू

जेव्हा कोणत्याही कंपनीच्या विद्यमान भागधारकांना त्यांच्या सध्याच्या शेअरहोलिंग्गच्या प्रमाणात आणि कोणतेही अतिरिक्त शुल्क न आकारता शेअर्स दिले जातात तेव्हा त्यास बोनस इश्यू म्हणतात.

राइट्स इश्यू विषयी अधिक माहिती

राइट्स इश्यू मध्ये शेअर्स घेणे अनिवार्य आहे का?

नाही, राइट्स इश्यू सबस्क्राइब करण्यास इच्छुक असलेले शेअरधारक त्यांचे हक्क खुल्या बाजारात स्टॉक एक्सचेंजच्या राइट्स एंटायटलमेंट ट्रेडिंग प्लॅटफॉर्म द्वारे किंवा ऑफ-मार्केट व्यवहाराद्वारे विकू शकतात. याला राइट्स शेअर्सचा त्याग (रिनुंसिएशन ऑफ राइट्स शेअर्स) म्हणतात.

राइट्स इश्यू मध्ये सहभागी होण्यास कोण पात्र आहे?

हक्क (राइट्स) केवळ त्याच भागधारकांना दिले जातात, ज्यांची नावे रेकॉर्ड डेट म्हणजेच राइट्स शेअर जारी करण्याच्या कट-ऑफ तारखेच्या दिवशी कंपनीच्या भागधारकांच्या रजिस्टर मध्ये समाविष्ट असेल. रेकॉर्ड डेटच्या दोन दिवस आधीची तारीख एक्स-राइट्स तारीख असते.

कंपनी करिता राईट्स इश्यूचा सर्वात मोठा फायदा कोणता आहे?

भांडवल उभारण्याचा हा सर्वात जलद मार्ग आहे. सार्वजनिक ऑफरिंगच्या तुलनेत, राईट्स इश्यू हा भांडवल उभारण्यासाठी जलद आणि कमी नियामक अटींचा निर्गम (इश्यू) आहे.

राईट्स शेअर्सचे फायदे काय आहेत?

शेअर्सचा राईट्स इश्यू विद्यमान भागधारकांना त्यांना सवलतीच्या किंमतीत शेअर्स करिता अर्ज करण्याचा आणि त्यांचे मतदानाचे अधिकार राखण्याचा लाभ प्रदान करतो.

ड्राफ्ट प्रॉस्पेक्टस

सार्वजनिकपणे सामान्य जनतेकडून निधी उभारण्यासाठी, कंपन्यांना सेबी कडे ऑफर दस्तऐवज दाखल करावा लागतो, ज्याला ड्राफ्ट रेड हेरिंग प्रॉस्पेक्टस किंवा ड्राफ्ट प्रॉस्पेक्टस म्हणतात. प्रॉस्पेक्टस मध्ये कंपनीचा इतिहास, प्रवर्तकांची माहिती, कंपनीचा व्यवसाय मॉडेल, कंपनीचा आर्थिक इतिहास, कंपनी ज्या व्यवसायात कार्यरत आहे त्यातील जोखमी, कोणत्या उद्देशाच्या पूर्ततेसाठी निधी उभारण्यात येत आहे, इश्यू करण्याच्या अटी आणि अशा इतर माहितीचा समावेश असतो जो गुंतवणूकदारांना कंपनीच्या शेअर्स मध्ये गुंतवणूक करताना माहितीपूर्ण आणि योग्य निर्णय घेण्यासाठी मदत करतो. प्राथमिक बाजारात इश्यू केलेल्या सिक्युरिटीज इश्यू बंद झाल्यानंतर ३ कार्यकारी दिवसांत (०१-डिसेंबर-२०२३ पासून लागू) पुढील व्यापार करता येण्यासाठी मान्यता प्राप्त स्टॉक एक्सचेंज वर सूचीबद्ध केल्या जातात.

कंपनी द्वारे वाटप केलेले शेअर्स गुंतवणूकदारांच्या डिमॅट खात्यात जमा होतात, जे सेबी नोंदणीकृत डिपॉझिटरी पार्टिसिपंट (डीपी) मार्फत डिपॉझिटरी मध्ये राखले जाते. कोणताही गुंतवणूकदार सेबी नोंदणीकृत स्टॉक ब्रोकर द्वारे स्टॉक एक्सचेंज वर हे शेअर्स विकू शकतो आणि पैसे प्राप्त करू शकतो.

द्वितीयक बाजार:

एकदा प्राथमिक बाजारात सिक्युरिटीज इश्यू झाल्यावर त्या स्टॉक एक्सचेंज वर सूचीबद्ध होतात आणि गुंतवणूकदार त्या स्टॉक एक्सचेंजच्या माध्यमातून सिक्युरिटीज खरेदी व विक्री करू शकतात. याच बाजारास द्वितीयक बाजार म्हटले जाते. स्टॉक एक्सचेंजचे दोन विभाग (सेगमेंट) आहेत- कॅश मार्केट सेगमेंट आणि डेरिवेटिव्ह मार्केट सेगमेंट.

मार्केट इन्फ्रास्ट्रक्चर संस्था तसेच मार्केट मध्यस्थ (इंटरमीडियरीज) कोण आहेत?

मार्केट इन्फ्रास्ट्रक्चर संस्था :-

सिक््युरिटीज मार्केट मध्ये व्यवहार करण्यासाठी (सिक््युरिटीजचा इश्यू, खरेदी व विक्री करण्यासाठी) स्टॉक एक्सचेंज, डिपॉजिटरीज तसेच क्लियरिंग कॉर्पोरेशन द्वारे मूलभूत पाया प्रदान केला जातो, ज्यांना मार्केट इन्फ्रास्ट्रक्चर संस्था (एमआयआय) यांच्या नावाने ओळखले जाते.

सेबी नोंदणीकृत एमआयआयची सूची पुढील लिंक वर उपलब्ध आहे. SEBI | Intermediaries / Market Infrastructure Institutions.

ए स्टॉक एक्सचेंज :

हे एक देशव्यापी संगणकीकृत स्क्रीन आधारित ट्रेडिंग प्लॅटफॉर्म प्रदान करतात जेणेकरून त्यांच्या नोंदणीकृत स्टॉक ब्रोकर्स द्वारे आणि बाजार निर्धारित किमतीत शेअर्सची खरेदी आणि विक्री योग्य पद्धतीने करता येईल. भारतात सेबी द्वारे मान्यताप्राप्त एक्सचेंजची सूची पुढे दिलेल्या लिंक वर उपलब्ध आहे. SEBI | Details of Stock Exchanges

बीएसई लि. (बीएसई) व नॅशनल स्टॉक एक्सचेंज ऑफ इंडिया (एनएसई) आणि मेट्रोपॉलिटन स्टॉक एक्सचेंज ऑफ इंडिया (एमएसईआय) हे प्रमुख राष्ट्रव्यापी स्टॉक एक्सचेंज आहेत.

बी क्लियरिंग कॉर्पोरेशन :

स्टॉक एक्सचेंजच्या क्लियरिंग कॉर्पोरेशनचे मुख्य काम स्टॉक एक्सचेंज वर क्रियान्वित केल्या गेलेल्या व्यवहारांचे सेटलमेंटची हमी देणे आहे. दुसऱ्या शब्दांत, क्लियरिंग कॉर्पोरेशन हमी देतात की प्रत्येक खरेदीकर्त्याला त्याने खरेदी केलेल्या सिक््युरिटीज मिळतील आणि सिक््युरिटीजच्या प्रत्येक विक्रेत्याला त्यांच्या विक्री केलेल्या सिक््युरिटीजचे पैसे मिळतील.

METROPOLITAN
CLEAR >>>>

Indian Clearing Corporation Limited

ICCL
Reliability builds relationships

सी डिपॉझिटरी:

ते गुंतवणूकदारांच्या सुरक्षांची विमूर्त (मटेरियलाइज्ड)/इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात नोंद ठेवतात आणि त्यांच्या डिपॉझिटरी सहभागी (डीपी'ज) च्या माध्यमातून गुंतवणूकदारांना डिमॅट सेवा प्रदान करतात. आपल्या देशात दोन डिपॉझिटरी आहेत — नॅशनल सिक्युरिटीज डिपॉझिटरी लिमिटेड (एनएसडीएल) आणि सेंट्रल डिपॉझिटरी सर्व्हिसेस (इंडिया) लिमिटेड (सीडीएसएल). प्रत्येक डिपॉझिटरी अंतर्गत नोंदणीकृत डिपॉझिटरी सहभागी (डीपी'ज) असतात, जे गुंतवणूकदारांना विभिन्न सेवा जसे की डिमॅट खाते उघडणे आणि त्याचे व्यवस्थापन करणे, शेअर्सचे विमूर्तिकरण (डिमटेरियलायझेशन) करणे इत्यादी सेवा पुरवतात.

मार्केट इंटरमीडियरीज (बाजार मध्यस्थ) -

ते प्राथमिक आणि दुय्यम बाजाराच्या सुरळीत कामकाजासाठी महत्वाचे सहभागी असतात. हे बाजार मध्यस्थ सिक्युरिटीजच्या खरेदी किंवा विक्रीच्या आदेशांची अंमलबजावणी करण्याची प्रक्रिया, सिक्युरिटीजचे व्यवहार करणे आणि सिक्युरिटीजच्या व्यवहाराशी संबंधित माहिती पुरवण्याच्या प्रक्रियेस समर्थन देतात. काही महत्वाचे मध्यस्थ म्हणजे स्टॉक ब्रोकर्स, डिपॉझिटरी सहभागी, मर्चंट बँकर्स, शेअर आणि ट्रान्सफर एजंट्स, रजिस्ट्रार्स इत्यादी असतात. असे सर्व मध्यस्थ सेबी (भारतीय सिक्युरिटीज आणि एक्सचेंज बोर्ड) कडे नोंदणीकृत असतात आणि त्यांना गुंतवणूकदारांचे रक्षण करण्यासाठी निर्धारित केलेल्या नियमांचे पालन करणे आवश्यक असते.

सेबी मान्यताप्राप्त बाजार मध्यस्थांची यादी खालील लिंक वर पाहता येऊ शकते:

<https://www.sebi.gov.in/sebiweb/other/OtherAction.do?doRecognised=yes>
काही बाजार मध्यस्थ खालीलप्रमाणे आहेत:

ए स्टॉक ब्रोकर्स:

स्टॉक ब्रोकर्स हा शेअर बाजाराचा सदस्य असतो आणि तो सेबी मध्ये मध्यस्थ म्हणून नोंदणीकृत असतो, ज्याला शेअर बाजाराच्या प्लॅटफॉर्म वर व्यवहार करण्याची परवानगी असते. स्टॉक ब्रोकर्स गुंतवणूकदारांसाठी खरेदी किंवा विक्री आदेशाची अंमलबजावणी केल्याबद्दल फी/कमिशन आकारतो.

बी डिपॉझिटरी सहभागी (पार्टिसिपंट्स) :

डिपॉझिटरी पार्टिसिपंट (डीपी) हा डिपॉझिटरीचा एक प्रतिनिधी (एजंट) असतो, जो गुंतवणूकदारांशी संवाद साधतो आणि डिपॉझिटरी सेवा प्रदान करतो.

सी नोंदणी व हस्तांतरण एजंट (रजिस्ट्रार अँड ट्रान्सफर एजेंट- आरटीए) :

नोंदणी व हस्तांतरण एजंट कंपनी/निधी संस्था यांच्या वतीने गुंतवणूकदारांचे व्यवहार आणि मालकी तपशील या बाबींची नोंद ठेवतात.

गुंतवणूकीच्या मूलभूत बाबी

सिक््युरिटीज मार्केट मध्ये गुंतवणूक करण्यापूर्वी, तुम्हांला तुमचे गुंतवणुकीचे लक्ष्य, उद्दिष्ट, ध्येय आणि जोखीम घेण्याची तयारी (तुम्ही किती जोखीम घेण्यास तयार आहात) समजून घेणे आणि ओळखणे आवश्यक आहे. प्रत्येक गुंतवणुकीचा निर्णय हा तुमच्या गरजांना दर्शवणारा असायला हवा आणि तुमच्या प्राथमिकतेच्या अनुसार असायला हवा. उदाहरणार्थ, सुरक्षित उत्पादनांमध्ये गुंतवणूक करणे जे की स्थिर परंतु तुलनात्मक रूपात कमी परतावा देतात, की थोडी अधिक जोखीम असलेल्या पण अधिक परतावा देऊ शकणाऱ्या उत्पादनांमध्ये गुंतवणूक करणे? प्रत्येक गुंतवणूक त्या गुंतवणुकीच्या मूळ मूल्यातील बदलांच्या जोखमीच्या अधीन असते. उदाहरणार्थ, ऑटोमोबाईल उद्योगातील शेअर्स मध्ये गुंतवणूक केल्यास त्या उद्योगाशी संबंधित जोखीम स्वीकारावी लागते (विक्री वाढू किंवा कमी होऊ शकते, एक ब्रँड इतर ब्रँडच्या तुलनेत अधिक विकला जाऊ शकतो इत्यादी).

एकदा तुम्ही तुमची उद्दिष्टे, गुंतवणुकीचा कालावधी आणि जोखीम घेण्याची क्षमता ओळखली की, तुमचे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी किती रक्कम गुंतवावी लागेल याची गणना करा. जोखीम स्वीकारण्याची क्षमता वेगवेगळ्या गुंतवणूकदारांमध्ये वेगवेगळी असते आणि ती अनेक घटकांवर अवलंबून असते, ज्यामध्ये लक्ष्य, वैयक्तिक उद्दिष्टे, आर्थिक परिस्थिती आणि त्याचबरोबर गुंतवणूकदाराचे वय यांचा समावेश असतो.

गुंतवणूकदारांना त्यांच्या गुंतवणुकीविषयी, त्यांच्या हक्कांबाबत आणि जबाबदाऱ्यांबाबत तसेच गुंतवणुकीतील करावयाच्या गोष्टी (काय करावे-डू'ज) आणि टाळावयाच्या गोष्टी (काय करू नये- डोंट्स) याबाबत चांगली माहिती असणे गरजेचे आहे. ही माहिती सेबी, स्टॉक एक्सचेंजेस आणि डिपॉझिटरीज यांच्या संकेतस्थळांवर उपलब्ध आहे. या पुस्तिकेच्या परिशिष्ट-I मध्ये गुंतवणूक करण्यासाठी 'काय करावे आणि काय करू नये' दिले आहेत. तसेच, गुंतवणूकदारांचे हक्क आणि जबाबदाऱ्या परिशिष्ट-II मध्ये दिलेल्या आहेत. याशिवाय, गुंतवणूकदारांनी सेबी, स्टॉक एक्सचेंजेस, डिपॉझिटरीज आणि इतर मार्केट मध्यस्थ यांचा 'इन्व्हेस्टर चार्टर' वाचणे सुद्धा आवश्यक आहे. इन्व्हेस्टर चार्टर खालील लिंक वर पाहता येऊ शकतो. <https://investor.sebi.gov.in/Investor-charter.html>

गुंतवणूकदारांनी कोणत्याही कंपनीच्या शेअर्स मध्ये गुंतवणूक करण्याआधी विचार-विनियम करून सुज्ञ निर्णय घेतला पाहिजे. त्यांनी कंपनीशी संबंधित सर्व माहिती काळजीपूर्वक वाचून समजून घेतली पाहिजे, जसे की खुलासे, प्रमोटरांची माहिती, प्रोजेक्टची माहिती, आर्थिक माहिती वगैरे. ही माहिती स्टॉक एक्सचेंजेसच्या संकेतस्थळांवर मिळू शकते.

सिक््युरिटीज मार्केट मध्ये सुरक्षित गुंतवणुकीसाठी गुंतवणूकदार सेबी नोंदणीकृत गुंतवणूक सल्लागार (इन्व्हेस्टमेंट अँडव्हायजर) यांच्या कडून सल्ला घेऊ शकतात. सेबी नोंदणीकृत गुंतवणूक सल्लागारांची यादी खालील लिंक वर पाहता येईल.

<https://www.sebi.gov.in/sebiweb/other/OtherAction.do?doRecognisedFpi=yes&intmId=१३>
सावधगिरीचा एक शब्द : गुंतवणूकदारांनी नोंदणीकृत नसलेल्या गुंतवणूक सल्लागारांकडून मिळणाऱ्या अनपेक्षित गुंतवणूक सल्ल्यापासून सावधगिरी बाळगावी. अधिक माहिती करिता, कृपया या पुस्तिकेच्या परिशिष्ट-III चा संदर्भ घ्या.

२.१

सिक्युरिटीज मार्केट मध्ये गुंतवणूक करण्यात असणारे प्रमुख जोखिम

बाजारातील जोखीम किंवा पद्धतशीर जोखीम : हे सिक्युरिटीजच्या एकूण कामगिरीवर आणि देशाच्या सामान्य अर्थव्यवस्थेवर परिणाम करणाऱ्या घटकांमुळे उत्पन्न झालेल्या गुंतवणुकीला येणाऱ्या धोक्याला संदर्भित करते.

अव्यवस्थात्मक जोखीम : अव्यवस्थात्मक जोखीम ही एखाद्या विशिष्ट कंपनी किंवा उद्योगाशी जोडलेली जोखीम म्हणून वर्णन केली जाऊ शकते.

महागाईचा धोका : महागाईच्या जोखमीला क्रयशक्तीचा धोका (पर्चेसिंग पॉवर रिस्क) असेही म्हटले जाते. हिला अशा प्रकारे परिभाषित केले जाते की एखाद्या गुंतवणुकीतून येणारा रोख प्रवाह महागाईमुळे भविष्यात खरेदीशक्तीत घट झाल्यामुळे त्याचे मूल्य गमावण्याची शक्यता आहे.

तरलता धोका : जेव्हा एखाद्या गुंतवणूकीची लवकरात लवकर खरेदी किंवा विक्री करता येत नाही तेव्हा तरलता धोका उद्भवतो.

व्यावसायिक धोका : हे त्या जोखमेस संदर्भित करते ज्यामध्ये काही प्रतिकूल ऑपरेशनल कारणाने कंपनीच्या व्यवसायावर परिणाम होऊ शकतो, किंवा मार्केट वा आर्थिक परिस्थितीमुळे त्याचे कामकाज थांबू शकते.

अस्थिरता धोका : कंपनीच्या शेअरच्या किंमती मध्ये वेळेनुसार चढ-उतार होऊ शकतात तेव्हा अस्थिरतेचा धोका उद्भवतो.

चलन धोका : हे परकीय चलनात गुंतवणूक करताना किंवा परकीय चलन-व्यापार गुंतवणूक करताना गुंतवणूकदाराला येणाऱ्या चढ-उतार असलेल्या परकीय चलन दरांमुळे होणाऱ्या नुकसानाच्या संभाव्य जोखमीला सूचित करते.

२.२

जोखमेला कमी कसे केले जाते?

गुंतवणूकदार वेगवेगळ्या मार्गांनी जोखीम कमी करण्याचा प्रयत्न करू शकतात. मालमत्ता वाटप (असेट एलोकेशन) ही एक अशी रणनीती आहे ज्याद्वारे गुंतवणूकदार त्यांच्या गुंतवणुकीचे अनेक कंपन्या आणि मालमत्ता वर्गांमध्ये विविधता (डायव्हर्सिफाइंग) प्रदान करून जोखीम कमी करू शकतो. गुंतवणूक करण्यापूर्वी विचारात घेण्याच्या घटकांच्या विषयी अधिक माहिती ज्यामध्ये विविधता आणि मालमत्ता वाटप समाविष्ट आहे, यांचा तपशील खालील लिंक वर उपलब्ध आहेत.

<https://investor.sebi.gov.in/investment-thingsbeforeinv.html>

खाते उघडण्याची प्रक्रिया

३.१

सिक््युरिटीज मार्केट मध्ये गुंतवणूक करण्यासाठी पूर्व-आवश्यकता

इक्विटी शेअर्स मध्ये गुंतवणूक करण्यासाठी गुंतवणूकदाराने तीन खाती उघडणे आवश्यक आहे:

ए बँक खाते

बी ट्रेडिंग खाते

ट्रेडिंग खाते किंवा ब्रोकिंग खाते एखाद्या मान्यताप्राप्त स्टॉक एक्सचेंजच्या सेबीच्या नोंदणीकृत स्टॉक ब्रोकरकडे उघडणे आवश्यक आहे. या खात्याचा वापर स्टॉक एक्सचेंज वर सिक्युरिटीज खरेदी आणि विक्री करण्यासाठी केला जातो. ट्रेडिंग खाते उघडण्यासाठी, तुम्हांला खाते उघडण्याचा फॉर्म भरावा लागेल आणि तुम्हांला नो युअर क्लायंट (केव्हायसी) दस्तऐवजांवर स्वाक्षरी करावी लागेल.

सी डिमॅट खाते

इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात सिक्युरिटीज ठेवण्यासाठी एखाद्याला कोणत्याही डिपॉझिटरी (एनएसडीएल/सीडीएसएल) च्या सेबी नोंदणीकृत डिपॉझिटरी पार्टिसिपंट (डीपी) सोबत डिमॅट खाते उघडणे आवश्यक असते.

तीन खाती (म्हणजे बँक खाते, डीमॅट खाते आणि ट्रेडिंग खाते) यांच्या संयोजनाला सहसा "३-इन-1" खाते म्हटले जाते. गुंतवणूकदार एकतर वेगवेगळ्या डिपॉझिटरी सहभागी/दलाल/संस्थेसह तीन खाती स्वतंत्रपणे उघडू शकतो किंवा एकाच डिपॉझिटरी सहभागी/दलाल/संस्थेशी संपर्क साधू शकतो जे तिन्ही खाते एकत्र उघडण्याची सुविधा प्रदान करतात.

वर नमूद केलेली तिन्ही खाती ऑनलाइन आणि ऑफलाइन दोन्ही प्रकारे उघडता येतात. तुम्ही याची खात्री करा की तुम्हांला सर्व खात्यांमध्ये नामांकन प्रदान करायचे आहे की नामांकन न करता खाते उघडायचे आहे.

खाते उघडण्याचा फॉर्म भरताना खालील खबरदारी घ्या.

तुम्ही वेगवेगळ्या विभागा (रोखे, एफअँडओ, करन्सी डेरिव्हेटिव्ह किंवा इतर कोणतेही सेगमेंट) मध्ये व्यापार करण्यासाठी आपल्या प्राथमिकता सांगून आपली स्वाक्षरी करावी.

तुम्ही तुमच्या खात्यांवर लागू होणारे सर्व शुल्क/फीस/ब्रोकरेज यांस काळजीपूर्वक वाचावे आणि त्याची नोंद सुद्धा ठेवावी.

डेरिव्हेटिव्ह्स मध्ये व्यापार करण्यासाठी डेरिव्हेटिव्ह उत्पादनांची समज असणे आवश्यक आहे.

तुम्हांला रनिंग अकाउंट सुविधा किंवा डीमॅट डेबिट आणि प्लेज इंस्ट्रक्शन (डीडीपीआय), पॉवर ऑफ अॅटर्नी (पीओए) इत्यादी सारख्या अतिरिक्त सुविधांचा लाभ घ्यायचा आहे, तर तुम्हांला भविष्यात कोणत्याही प्रकारचा वाद टाळण्यासाठी स्टॉक ब्रोकरला विशेष स्वरूपात अधिकृत करणे आवश्यक आहे.

तुम्हांला रनिंग अकाउंट सुविधा किंवा डीमॅट डेबिट आणि प्लेज इंस्ट्रक्शन (डीडीपीआय), पॉवर ऑफ अॅटर्नी (पीओए) इत्यादी सारख्या अतिरिक्त सुविधांचा लाभ घ्यायचा आहे, तर तुम्हांला भविष्यात कोणत्याही प्रकारचा वाद टाळण्यासाठी स्टॉक ब्रोकरला विशेष स्वरूपात अधिकृत करणे आवश्यक आहे.

तुम्ही नेहमी आपल्या रेकॉर्ड करिता खाते उघडण्याच्या फॉर्मची एक प्रत मागावी आणि ती तुमच्याकडे सांभाळून ठेवायला हवी.

खाते उघडण्याची प्रक्रिया : नो युअर क्लायंट (केव्हायसी) प्रक्रिया

डिमेंट/ ट्रेडिंग/ बँक खाते उघडण्याच्या वेळी गुंतवणूकदाराला नो युअर क्लायंट (केव्हायसी) कागदपत्रे दाखल करायची असतात. चला पाहूया की केव्हायसी म्हणजे काय आणि याची आवश्यकता का आहे?

मनी लॉडरिंग अॅक्ट २००२ तसेच याअन्वये बनवलेल्या नियमांतर्गत केव्हायसी पालन अनिवार्य आहे. डिमेंट/ बँक/ ट्रेडिंग खाते उघडण्याच्या वेळी ग्राहकांनी ओळखपत्र व राहत्या घराचा पत्ता दर्शवणारा पुरावा वैध कागदपत्रांसह (ओव्हीडी' ज) सुपुर्द करावा लागतो. ही कागद पत्रे केव्हायसी करिता आवश्यक आहेत. एक गुंतवणूकदार पॅन कार्ड/ युआयडीएआय-आधार/ पासपोर्ट/ मतदार ओळखपत्र/ वाहन चालवण्याचा परवाना इ. द्वारे आपली ओळख व राहत्या घराचा पत्ता यांचा पुरावा देऊ शकतो. केव्हायसी अर्ज दाखल केल्यावरच एक विशिष्ट केव्हायसी आयडेंटिफिकेशन क्रमांक (केआयएन) मिळतो आणि एसएमएस/ ई-मेल द्वारे ग्राहकास याची माहिती दिली जाते. केव्हायसी ही प्रक्रिया एक वेळच आहे आणि ही सर्व मध्यस्थांमध्ये वैध आहे. तुम्हांला सिव्क्युरिटीज मार्केट मध्ये एका अन्य मध्यस्थासह खाते उघडण्याच्या वेळी पुन्हा या प्रक्रियेतून जावे लागत नाही.

गुंतवणूकदार एकतर तो फंडाच्या शाखेत किंवा रजिस्ट्रार कार्यालय मध्ये भौतिक केव्हायसी करू शकतो. वैकल्पिक स्वरूपात गुंतवणूकदार आपल्या आधार आणि पॅन कार्डचा उपयोग करून ई-केव्हायसी सुद्धा करू शकतो.

ए ई-केव्हायसी

गुंतवणूकदार एकतर तो फंडाच्या शाखेत किंवा रजिस्ट्रार कार्यालय मध्ये भौतिक केव्हायसी करू शकतो. वैकल्पिक स्वरूपात गुंतवणूकदार आपल्या आधार आणि पॅन कार्डचा उपयोग करून ई-केव्हायसी सुद्धा करू शकतो.

१

स्टॉक ब्रोकरच्या वेबसाइट वर ऑनलाइन खाते उघडण्याचे विवरण/ फॉर्म भरा.

२

अनिवार्य कागदपत्र/ पीओए (पत्याचा पुरावा)/ पीओआय (ओळखीचा पुरावा) यांच्या स्कॅन केल्या गेलेल्या प्रती जमा कराव्या.

३

व्हिडियो कॉल वर आयपीव्ही (इन-पर्सन वेरिफिकेशन) प्रक्रिया पूर्ण करा.

४

कागदपत्रांवर डिजीटल स्वाक्षरी करा.

५

एवढं केल्यावर तुमचे खाते सक्रिय होईल.

- सुनिश्चित करा की तुम्ही स्वाक्षरी करण्यापूर्व सर्व कागदपत्रांना नीट वाचून व समजून घेतले आहे.
- कोणत्याही कोऱ्या कागदपत्रावर स्वाक्षरी करू नये.
- खाता उघडण्याच्या किटच्या परिशिष्ट (अॅनेक्चर) मध्ये नेहमी सांगितलेल्या 'काय करावे आणि काय करू नये' ची मदत घ्या.
- आपल्या खात्याच्या देवाणघेवाणी विषयी एसएमएस आणि ई-मेल अलर्ट प्राप्त करण्यासाठी बँक, डिपॉझिटरी सहभागी आणि स्टॉक ब्रोकर सह आपला मोबाइल क्रमांक आणि ई-मेल पत्ता नोंदणीकृत केला आहे का हे सुनिश्चित करा.

३.३

बेसिक सर्व्हिसेस डीमॅट अकाउंट (बीएसडीए)

व्यापक आर्थिक समावेशन साध्य करण्याच्या उद्देशाने, डिमॅट खात्यांच्य मालकीला प्रोत्साहन देणे आणि किरकोळ वैयक्तिक गुंतवणूकदारांसाठी डिमॅट खात्यांमध्ये सिक्युरिटीज राखण्याचा खर्च कमी करणे या उद्देशाने, ऑगस्ट २०१२ मध्ये "बेसिक सर्व्हिसेस डिमॅट अकाउंट" (बीएसडीए) सुरू करण्यात आले.

बीएसडीए ही एक डिमॅट अकाउंट सुविधा आहे जी अशा व्यक्तींना प्रदान केली जाते ज्यांच्याकडे फक्त एकच डिमॅट अकाउंट आहे (सर्व डिपॉझिटरीज मध्ये) आणि कोणत्याही वेळी नॉन-डेट सिक्युरिटीज आणि डेट सिक्युरिटीज साठी होल्डिंग्जचे मूल्य १० लाख रुपयांपेक्षा जास्त नाही. बीएसडीएचा लाभ घेण्यासाठी मोबाइल नंबर प्रदान करणे आणि एसएमएस अलर्ट सुविधेचा पर्याय निवडणे आवश्यक आहे.

बीएसडीए अशा गुंतवणूकदारांसाठी फायदेशीर आहे जे नियमितपणे व्यापार करू इच्छित नाहीत किंवा करू शकत नाहीत.

या संदर्भात नवीनतम नियमांसाठी कृपया सेबी किंवा संबंधित डिपॉझिटरीची वेबसाइट पहा.

३.४

डीमॅट डेबिट आणि प्लेज इंस्ट्रक्शन (डीडीपीआय) आणि पॉवर ऑफ अॅटर्नी (पीओए)

सेबी ने पीओए (पॉवर ऑफ अॅटर्नी) ऐवजी डीमॅट डेबिट आणि प्लेज इंस्ट्रक्शन (डीडीपीआय) च्या अंमलबजावणी बाबत एक परिपत्रक जारी केले आहे. डीडीपीआय ही एक प्राधिकरण आहे जे क्लायंट स्टॉक ब्रोकर आणि डिपॉझिटरी सहभागीला खाली नमूद केलेल्या मर्यादित उद्देशांसाठी देतो:

१. जेव्हा एखादा ग्राहक स्टॉक विकतो, तेव्हा त्याच्या डिमॅट खात्यात असलेले शेअर्स एक्सचेंजला हस्तांतरित करण्यासाठी.
२. ग्राहकाच्या मार्जिन आवश्यकता पूर्ण करण्यासाठी सिव्युरिटीज गहाण ठेवणे/ पुन्हा गहाण ठेवणे.
३. जेव्हा ग्राहक टेंडर ऑफर मध्ये (बायबॅक/ डिलिस्टिंग/ टेकओव्हर) सहभागी होतो तेव्हा डिमॅट खात्यातून शेअर्स काढणे.
४. विक्री व्यवहारावर डिमॅट खात्यातून म्युच्युअल फंड डेबिट करण्यासाठी.

डीडीपीआय हे पीओए प्रमाणेच उद्देश्य पूर्ण करते आणि पीओएचा गैरवापर मोठ्या प्रमाणात कमी करते.

मुळात डीडीपीआय केवळ विक्री व्यापार आणि तारण यासारख्या विशिष्ट कारणांसाठी अधिकृतता देत असल्याने, फसवणुकीची प्रकरणे कमी करता येऊ शकतात. यामुळे डिमॅट खाते वापरकर्ता आणि ब्रोकर/ डीपी यांच्यात विश्वासाची पातळी देखील राखली जाते.

डीडीपीआय अनिवार्य आहे का?

डीडीपीआय हा ऐच्छिक कागदपत्रांचा एक भाग आहे आणि याची तेव्हाच त्याची अंमलबजावणी केली जाते जेव्हा ग्राहक त्याची सहमती प्रदान करतो ज्यात इंटरनेट-आधारित ट्रेडिंग समाविष्ट आहे.

ग्राहक डीडीपीआय वापरू शकतो किंवा स्वतः हून भौतिक डिलिव्हरी इंस्ट्रक्शन स्लिप (डीआयएस) किंवा इलेक्ट्रॉनिक डिलिव्हरी इंस्ट्रक्शन स्लिप (ईडीआयएस) इश्यू करून सेटलमेंट पूर्ण करण्याचा पर्याय निवडू शकतो.

- डीडीपीआय वर पुरेसा शिक्का मारलेला असणे आवश्यक आहे.
- ग्राहक डीडीपीआय वर डिजिटल स्वाक्षरी देखील करू शकतो.

डीडीपीआय - डिपॉझिटरी प्रक्रिया

डिपॉझिटरीज प्रत्येक सेटलमेंट तारखेला एक्सचेंजेस वर केलेल्या व्यवहारांमधून उद्भवणाऱ्या ग्राहक-निहाय निव्वळ डिलिव्हरी दायित्वांशी सिव्युरिटीजच्या हस्तांतरणाची जुळणी आणि पुष्टी सुनिश्चित करतात.

डीडीपीआय वर हस्तांतरित केलेल्या सिव्युरिटीज केवळ ग्राहकाच्या ट्रेडिंग सदस्य पूल खात्यात जमा केल्या पाहिजेत. ग्राहकाने प्रदान केलेला डीडीपीआय ग्राहकाच्या डिमॅट खात्यात टीएम/ सीएम द्वारे नोंदणीकृत केलेला असतो.

पीओए काय आहे ?

पॉवर ऑफ अॅटर्नी (पीओए) हा एक अतिशय महत्त्वाचा दस्तऐवज आहे कारण तो तुम्हांला तुमच्या खात्यांवर आणि पैशांवर दुसऱ्याला अधिकार देण्यास सक्षम करतो. सिव्युरिटीज मार्केट मध्ये, ग्राहक स्टॉक ब्रोकर आणि/ किंवा डिपॉझिटरी सहभागीच्या नावे पॉवर ऑफ अॅटर्नी (पीओए) करू शकतो जेणेकरून त्यांना शेअर्सची डिलिव्हरी आणि निधीचे पेमेंट/ वितरण सुलभ करण्यासाठी त्याचे डिमॅट आणि बँक खाते चालवण्यास अधिकृत केले जाईल.

सेबीच्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार, पॉवर ऑफ अॅटर्नी (पीओए) वर स्वाक्षरी करणे आणि जारी करणे अनिवार्य नाही. पॉवर ऑफ अॅटर्नी वर स्वाक्षरी करणे पूर्णपणे वैकल्पिक आणि ऐच्छिक आहे - जर तुम्हाला पॉवर ऑफ अॅटर्नी वर स्वाक्षरी करणे तुमच्या साठी उपयुक्त वाटत असेल, तर तुम्ही त्यावर स्वाक्षरी करू शकता. तुम्ही कोणत्याही क्षणी पॉवर ऑफ अॅटर्नी रद्द देखील करू शकता.

जर तुमच्या स्टॉक ब्रोकरने तुमच्या खात्यातील शेअर्स हस्तांतरित करण्यासारख्या अधिकृत कारणाव्यतिरिक्त इतर कोणत्याही कारणासाठी पीओए दिला असेल, तर तुम्ही ताबडतोब तुमच्या स्टॉक ब्रोकर कडे हा मुद्दा उपस्थित करावा. जर स्टॉक ब्रोकर कडून कोणतेही उत्तर मिळाले नाही किंवा त्याच्या तुम्ही उत्तराने समाधानी नसाल, तर तुम्ही ताबडतोब डिपॉझिटरी/एक्सचेंज कडे हा मुद्दा उपस्थित करायला हवा.

कृपया हे देखील लक्षात ठेवा की सध्या पीओए ची जागा डीमॅट डेबिट अँड प्लेज इन्स्ट्रक्शन (डीडीपीआय) ने घेतली आहे.

विद्यमान पीओए:

स्टॉक ब्रोकर किंवा डिपॉझिटरी सहभागींना दिलेला विद्यमान पीओए तो सक्रिय राहिल जोपर्यंत गुंतवणूकदार त्यास रद्द करत नाही. गुंतवणूकदार डीडीपीआय कारणांमुळे नवीन पीओए अंमलात आणू शकत नाहीत.

३.५

नामांकन (नॉमिनेशन)

नामांकन ही एक सोपी प्रक्रिया आहे जिच्या द्वारे सिक्युरिटीजचे खातेधारक आपली पसंती दर्शवतात की त्यांच्या मृत्यूनंतर त्यांच्या सिक्युरिटीज कोणाला मिळाव्यात. फक्त वैयक्तिक डीमॅट खातेधारकच एक नामांकित व्यक्ती जोडू शकतात. फक्त एकच व्यक्ती नामांकित व्यक्ती असू शकते. एका डीमॅट खात्यात जास्तीत जास्त ३ नामांकित व्यक्ती असू शकतात.

ट्रस्ट, कॉर्पोरेट संस्था, भागीदारी फर्म यासारख्या गैर-व्यक्तींना नामांकित व्यक्ती म्हणून जोडता येत नाही. तसेच, गैर-व्यक्ती नामांकित व्यक्ती असू शकत नाहीत. एक अल्पवयीन व्यक्ती कोणालाही नामांकित करू शकत नाही, तथापि अल्पवयीन व्यक्तीला नामांकित केले जाऊ शकते. खातेधारकाच्या द्वारे कोणत्याही क्षणी नामांकित व्यक्तीस बदलले जाऊ शकते. तुम्ही 'नामांकन फॉर्म' द्वारे नामांकनासाठी 'ऑफ इन' (निवड करणे) करू शकता. ऑफ इन चा अर्थ होतो की तुम्हांला तुमच्या डीमॅट खात्यात नामांकन(ने) जोडायचे आहे. तसेच, तुम्ही 'घोषणा फॉर्म' द्वारे नामांकन 'ऑफ आउट' (रद्द करू) शकता. ऑफ आउट चा अर्थ होतो की तुम्हांला नामांकन जोडायचे नाही. जरी हा पर्याय उपलब्ध असला, तरी तुमच्या डीमॅट खात्यात नामांकन जोडण्याचा सल्ला दिला जातो. याशिवाय, कृपया हेही लक्षात ठेवा की कोणत्याही क्षणी नामांकित व्यक्तीस बदलले जाऊ शकते.

नामांकन फॉर्म आणि घोषणापत्रावर खातेधारकांनी प्रत्यक्ष स्वाक्षरी करणे आवश्यक आहे किंवा ते ई-साइन सुविधेचा वापर करून ऑनलाइन स्वाक्षरी देखील करू शकतात. जर खातेधारकांना स्वतःच्या स्वाक्षरी ऐवजी अंगठ्याचा ठसा टाकायचा असेल तर फॉर्म वर साक्षीदाराची स्वाक्षरी आवश्यक आहे.

नामांकनाचा पर्याय देणे अनिवार्य आहे, अन्यथा डीमॅट खाते बंद केले जाऊ शकते.

मी सिव्युरिटीज मार्केट मध्ये कशी गुंतवणूक करू?

४.१

प्राथमिक (प्रायमरी) बाजाराच्या माध्यमातून गुंतवणूक

जेव्हा एखादी कंपनी सार्वजनिक ऑफर द्वारे जनतेला शेअर्स जारी करते, तेव्हा गुंतवणूकदार आवश्यक अर्ज फॉर्म सादर करून त्यांच्यासाठी अर्ज करू शकतात. गुंतवणूकदारांनी सार्वजनिक इश्यूच्या वेळी कंपनीने जारी केलेले रेड हेरिंग प्रॉस्पेक्टस (आरएचपी) वाचले पाहिजे. आरएचपी मध्ये कंपनी आणि तिचे प्रवर्तक, संचालक, कंपनीचे आर्थिक विवरणपत्र, जनतेकडून निधी उभारण्याची कारणे, निधीचा वापर, त्यात समाविष्ट असलेले धोके इ. बदल तपशीलवार माहिती असते.

आयपीओ साठी इलेक्ट्रॉनिक पद्धतीने ऑनलाइन अर्ज देखील करता येतो. सिव्युरिटीज इश्यू करण्यासाठी, इश्यू करणाऱ्या कंपनीला काही नियम आणि कायदे पाळावे लागतात. शेअर्सचे वाटप (एलॉटमेंट) विहित नियम आणि कायद्याच्या अनुसार केले जाते. वाटप केलेले शेअर्स अर्जदारांच्या डीमॅट खात्यात जमा केले जातात. हे खाते डीपीकडे असते. सिव्युरिटीज डिमॅट स्वरूपात वाटप केल्या जातात आणि गुंतवणूकदारांना नंतर त्यांचे भौतिक शेअर्स मध्ये रूपांतर करण्याचा पर्याय असतो. इश्यू बंद झाल्यानंतर तीन कार्यकारी दिवसांच्या आत, वाटप केलेले शेअर्स मान्यताप्राप्त स्टॉक एक्सचेंज वर सूचीबद्ध केले जातात, जिथे शेअर्स पुन्हा खरेदी आणि विक्री करता येतात.

कृपया हे ध्यानात ठेवा:

१ एप्रिल २०१९ पासून, सिव्युरिटीज या तेव्हाच हस्तांतरित किंवा व्यवहार करता येतील जेव्हा त्यांना डीमॅट स्वरूपात ठेवले गेले असेल. म्हणूनच डीमॅट खाते उघडणे आणि सर्व सिव्युरिटीज डीमॅट स्वरूपात ठेवणे उचित आहे. हा नियम लागू होत नाही जेव्हा शेअर्सना वारसा किंवा वारसाहक्काने कायदेशीर वारसांना शेअर्स हस्तांतरित करायचे असेल.

४.२

प्राथमिक बाजारात गुंतवणूकीची प्रक्रिया

तुम्ही सार्वजनिक ऑफर/ इश्यू दरम्यान अर्ज फॉर्म भरून आणि सार्वजनिक इश्यू चालू असताना पैसे देऊन थेट कंपनी कडून शेअर्स खरेदी करू शकता. अर्ज फॉर्म मध्ये, तुम्हांला तुमचे नाव, पत्ता, अर्ज केलेल्या शेअर्सची संख्या, बँक खात्याचा तपशील, शेअर्स ज्या डिमॅट खात्यात जमा करायचे आहेत ते इत्यादी तपशील भरावे लागतील.

जर गुंतवणूकदार आयपीओ मध्ये गुंतवणूक करण्यास इच्छुक असतील, तर ते ॲप्लीकेशन सपोर्टेड बाय ब्लॉकड अमाउंट (एएसबीए) द्वारे किंवा यूनिफाइड पेमेंट इंटरफेस (यूपीआय) सारख्या पेमेंट तंत्राचा वापर करून सुद्धा शेअर्स खरेदी करण्यासाठी अर्ज करू शकतात. गुंतवणूकदारांना ऑनलाइन अर्ज भरावा लागतो, आणि आपल्या पसंती अनुसार ते शेयर एलॉटमेंट साठी अर्ज करू शकतात. गुंतवणूकदाराने ज्या शेअर्स साठी अर्ज केला आहे, त्याचा पैसा गुंतवणूकदाराच्या बँक खात्यात थांबवून ठेवला जातो. आयपीओच्या लिस्टिंगची पूर्ण प्रक्रिया इश्यू बंद झाल्याच्या तीन (३) कार्यकारी दिवसांच्या आत पूर्ण केली जाते. ज्या गुंतवणूकदारांना शेअर्स इश्यू केले जातात, ते त्यांना स्वतःच्या डिमॅट खात्यात प्राप्त करतात आणि त्यासाठी पैसे त्यांना बँक खात्यातून डेबिट केले जातात. जर शेअर एलॉट नाही झाले असतील, तर अर्जदाराच्या बँक खात्यात थांबवून ठेवलेल्या रकमेस त्यांच्या वापरासाठी इश्यू केली जाते.

विशेष खबरदारी:

- कंपनीच्या शेअर्स मध्ये गुंतवणूक करण्यापूर्वी त्याचे प्रॉस्पेक्टस/ रेड हेरिंग प्रॉस्पेक्टस/ ऑफर डॉक्युमेंट यांना काळजीपूर्वक वाचा.
- पब्लिक इश्यू साठी अर्ज करताना शेअर्सची किंमत आणि प्रमाण याबाबत योग्य ती काळजी घ्या.
- तुम्ही शेअर्स साठी कोणत्या किंमतीला अर्ज केला आहे हे लक्षात ठेवा.
- बाजारातील भावनांवर आधारित गुंतवणूक करू नका, तर कंपनी आणि तिच्या आर्थिक स्थितीचे विश्लेषण करा आणि हुशारीने गुंतवणूक करा.

४.३

एप्लिकेशन सपोर्टेड बाय ब्लॉकड अमाउंट (एएसबीए)

गुंतवणूकदार आता एएसबीए द्वारे आयपीओ मध्ये सिक्युरिटीज साठी अर्ज करू शकतात. एएसबीए मध्ये, गुंतवणूकदाराने अर्ज केलेल्या शेअर्सच्या मूल्याच्या प्रमाणात निधी ब्लॉक केला जातो, परंतु तो वाटप होईपर्यंत गुंतवणूकदाराच्या खात्यात राहतो. कंपनीने शेअर्सचे वाटप केल्यानंतर आवश्यक रक्कम गुंतवणूकदाराच्या बँक खात्यातून डेबिट केली जाते. ब्लॉक केलेल्या रक्कमेवर व्याज मिळणे चालू राहते आणि वाटप न होण्याच्या परिस्थितीत रिफंडची आवश्यकता नसते कारण पैसे हे अर्जदाराच्या बँक खात्यातच ठेवलेले असतात. अशा प्रकारे, आयपीओ साठी अर्ज करण्यासाठी प्रत्यक्षात चेक पाठवण्याऐवजी, तुम्ही आता काही एएसबीए सुविधा देणाऱ्या बँकांच्या शाखांद्वारे ब्लॉक केलेल्या फंड्स (एएसबीए) द्वारे समर्थित अर्जाद्वारे अर्ज करू शकता. या बँकांची यादी सेबीच्या वेबसाइट वर उपलब्ध आहे. गुंतवणूकदार आता पेमेंट यंत्रणा म्हणून युनिफाइड पेमेंट इंटरफेस (यूपीआय) वापरून आयपीओ मध्ये गुंतवणूक करू शकतात. यूपीआय वापरून गुंतवणूक करण्याची प्रक्रिया परिशिष्ट-IV मध्ये स्पष्ट केली आहे.

ई-वोटिंग, शेअर्सचे हस्तांतरण आणि ट्रांसमिशन

१ भागधारकांसाठी ई-वोटिंग सुविधा

ई-व्होटिंग ही एक इलेक्ट्रॉनिक प्रणाली आहे जिच्या द्वारे कंपनी अशा प्रस्तावांवर भागधारकांकडून मतदान घेतात जिथे कंपन्यांना या प्रस्तावांवर भागधारकांची संमती घेणे आवश्यक असते. ई-व्होटिंगची आवश्यकता तेव्हा उद्भवते जेव्हा एखादी कंपनी पोस्टल मतपत्रिकेच्या द्वारे/ वार्षिक सर्वसाधारण सभा (एजीएम)/ असाधारण सर्वसाधारण सभा (ईजीएम) यामध्ये ठराव मंजूर करू इच्छिते, ज्यासाठी भागधारकांची संमती आवश्यक असते. ई-व्होटिंग भागधारकांना इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात आपले मत देण्याची सुविधा प्रदान करते, भले ही त्यांचे शेअर्स भौतिक स्वरूपात असोत किंवा डीमॅट स्वरूपात असोत.

ई-वोटिंग प्रणालीचे फायदे :

- वापरण्यात सोयीस्कर : ही सुविधा २४ X ७ ऑनलाइन उपलब्ध आहे. तुम्ही तुमचा लॅपटॉप किंवा मोबाईल वापरून कधीही, कुठेही मतदानाचा अधिकार वापरू शकता.
- एका भागधारकासाठी सिंगल लॉगिन : सर्व कंपन्यांमध्ये मतदानासाठी सिंगल लॉगिन आयडीचा वापर केला जाऊ शकतो.
- मतदान कालावधी दरम्यान कालावधी संपेपर्यंत मतदान करण्यासाठी पुरेसा वेळ उपलब्ध आहे.
- पोस्टल मतपत्रिकांच्या बाबतीत ट्रान्झिट मध्ये नुकसान होण्याची शक्यता नाहीशी होते.
- भागधारक म्हणून तुमचे मतदान करण्यासाठी, तुम्ही डिपॉझिटरी/ डिपॉझिटरी सहभागींच्या ई-व्होटिंग वेबसाइटला भेट देऊ शकता.

२ शेअर्सचे हस्तांतरण (ट्रांसमिशन)

सिक्युरिटीजचे हस्तांतरण (ट्रांसमिशन) ही एक प्रक्रिया आहे ज्यामध्ये सिक्युरिटीज मृत खातेधारकाकडून हयात असलेल्या संयुक्त धारकांना/ कायदेशीर वारसांना/ नामांकित व्यक्तीला हस्तांतरित केल्या जातात.

ट्रांसमिशन साठी पायऱ्या:

1. मृत खातेधारकाचे हयात असलेले नामांकित व्यक्ती किंवा कायदेशीर वारस डिपॉझिटरी पार्टिसिपंट (डीपी) शी संपर्क साधा.
2. भौतिक स्वरूपात असलेल्या शेअर्स साठी - प्रत्येक कंपनी आणि त्यांच्या संबंधित आरटीएशी संपर्क साधा.

सावधगिरी म्हणून, गुंतवणूकदारांनी नोंदणीकृत नसलेल्या गुंतवणूक सल्लागारांकडून मिळणाऱ्या अनपेक्षित गुंतवणूक सल्ल्याबद्दल सावधगिरी बाळगली पाहिजे. तपशीलवार माहितीसाठी, तुम्ही या पुस्तिकेच्या परिशिष्ट-III चा संदर्भ घेऊ शकता.

च्या विषयी	नामांकन केले गेलेले	नामांकन नाही केले गेलेले
च्या बाजून हस्तांतरण (ट्रांसमिशन)		
एकल धारकाचा मृत्यु	नामांकित	कायदेशीर उत्तराधिकारी (उत्तराधिकार प्रमाण पत्र/ मृत्युपत्र/ प्रोबेट/ प्रशासन पत्राच्या अनुसार
संयुक्त धारकांपैकी कोणातरी एकाचा मृत्यु	नामांकित व्यक्ती/ जीवंत संयुक्त धारक(धारक)	जीवंत संयुक्त धारक (धारक)
सर्व संयुक्त धारकांचा मृत्यु	नामांकित	कायदेशीर उत्तराधिकारी (उत्तराधिकार प्रमाण पत्र/ मृत्युपत्र/ प्रोबेट/ प्रशासन पत्राच्या अनुसार

नामांकन विना एकल धारकाच्या मृत्यूची स्थिती, कायदेशीर उत्तराधिकारी सिक््युरिटीजच्या मूल्याच्या आधारावर खालील दस्तऐवज सादर करू शकतात:

जर अर्जाच्या तारखेला सिक््युरिटीजचे मूल्य (डीमॅट स्वरूपात) १५ लाख रु. पेक्षा कमी असेल तर:

- I. ट्रांसमिशन फॉर्म
- II. मृत्यु प्रमाणपत्र
- III. कायदेशीर वारसांचे पॅन
- IV. प्रतिज्ञापत्र
- V. कायदेशीर वारस/ दावेदारांचे क्लायंट मास्टर रिपोर्ट
- VI. कायदेशीर वारस प्रमाणपत्र/ वारसा प्रमाणपत्र/ प्रोबेट/ मृत्युपत्र/ प्रशासन पत्रे, किंवा नुकसानभरपाई बाँडची प्रत, कायदेशीर वारस/ कुटुंब सेटलमेंट डीडचे एनओसी आवश्यक आहे.

जर अर्जाच्या तारखेला सिक््युरिटीजचे मूल्य (डीमॅट स्वरूपात) १५ लाख रु. पेक्षा जास्त असेल तर:

- I. ट्रांसमिशन फॉर्म
- II. मृत्यु प्रमाणपत्र
- III. कायदेशीर वारसांचे पॅन
- IV. प्रतिज्ञापत्र
- V. कायदेशीर वारस/ दावेदारांचे क्लायंट मास्टर रिपोर्ट
- VI. कायदेशीर वारस प्रमाणपत्र/ वारसा प्रमाणपत्र/ प्रोबेट/ मृत्युपत्र/ प्रशासन पत्रे आवश्यक आहे.

नामांकन असलेल्या एकमेव धारकाचा मृत्यू झाल्यास, नामांकित व्यक्ती खालील कागदपत्रे सादर करू शकते

- I. ट्रांसमिशन फॉर्म
- II. मृत्यु प्रमाणपत्र
- III. नामांकित व्यक्तीचा पॅन
- IV. नामांकित व्यक्तीचा क्लायंट मास्टर रिपोर्ट

३ गुंतवणूकदाराने भौतिक स्वरूपात शेअर्स धारण करणे

जर तुम्ही भौतिक स्वरूपात शेअर्स ठेवत असाल, तर अशी सूचना दिली जाते की व्यवहार सुलभ, सोयीस्कर आणि सुरक्षित होण्यासाठी ते लवकरात लवकर डीमटेरियलाइज करावेत. १ एप्रिल २०१९ पासून भौतिक स्वरूपात शेअर्सचे हस्तांतरण बंद करण्यात आले आहे. या भौतिक शेअर्सचे डीमटेरियलायझेशन केल्यानंतरच हस्तांतरण शक्य होईल.

डीमटेरियलायझेशन केल्यामुळे गुंतवणूकदार भौतिक शेअर्स डीमॅट मध्ये रूपांतरित करू शकतात. इक्विटी शेअर्स, प्रेफरन्स शेअर्स, डिबेंचर्स, बॉन्ड्स, म्युच्युअल फंड युनिट्स, सरकारी सिक्युरिटीज, सॉवरेन गोल्ड बॉन्ड्स इत्यादी सर्व प्रकारच्या सिक्युरिटीज डीमटेरियलायझेशन करता येतात.

गैर-सूचीबद्ध सिक्युरिटीज सुद्धा डीमॅट स्वरूपात ठेवता येतात.

भौतिक ते डीमॅट रूपांतरणासाठी पूर्व-आवश्यकता:

ए. कोणत्याही डीपीकडे डिमॅट खाते असायला हवे.

बी. सिक्युरिटीज डिमटेरियलायझेशन करिता उपलब्ध असाव्यात (सक्रिय आयएसआयएन सह).

- ज्या कंपन्यांच्या सिक्युरिटीज डिमॅट करिता उपलब्ध आहेत त्यांची माहिती डिपॉझिटरी वेबसाइट वर उपलब्ध आहे. तुम्ही तेथे आयएसआयएन आणि त्याची स्थिती तपासू शकता.
- कंपनीच्या आरटीए ने सेवा बंद केली आहे का ते तपासा.
- कंपनीच्या रजिस्ट्रार आणि ट्रान्सफर एजंट (आरटीए) ची माहिती कंपनीच्या वेबसाइटच्या "गुंतवणूकदार संबंध" विभागात उपलब्ध आहे

डीमटेरियलायझेशनची प्रक्रिया :

परिदृश्य 1 :

जर तुमचे आधीच डीमॅट खाते असेल तर : तुम्हांला तुमच्या डिपॉझिटरी सहभागी (बँक/ ब्रोकर) ला भेट द्यावी लागेल आणि डीपी कडे उपलब्ध असलेला डीआरएफ फॉर्म भरावा लागेल. याच्या सोबत तुमचे प्रत्यक्ष शेअर प्रमाणपत्र सुद्धा संलग्न करावे लागतील.

परिदृश्य 2 :

जर तुमचे डीमॅट खाते नसेल तर :

सर्वप्रथम तुम्हांला तुमच्या पसंतीच्या कोणत्याही डिपॉझिटरी सहभागी (बँक/ ब्रोकर) ला भेट देऊन डीमॅट खाते उघडावे लागेल.

४ डिमॅट खात्यात ऑफ-मार्केट हस्तांतरण

दोन फायदेशीर मालकीच्या खात्यांमधील सिक्युरिटीजचे हस्तांतरणाला "ऑफ-मार्केट ट्रान्सफर" असे म्हटले जाते. एखाद्याच्या कुटुंबातील सदस्यांना शेअर्सची भेट ही ऑफ-मार्केट-हस्तांतरणाचे उदाहरण आहे.

ऑफ-मार्केट ट्रान्सफर करण्यासाठी, एक-स्तरीय क्लायंट प्रमाणीकरण सुरू करण्यात आले आहे. डीमॅट खात्यातील शेअर्सचे ऑफ-मार्केट ट्रान्सफर करण्यासाठी ग्राहकाची वन-टाइम पासवर्ड (ओटीपी) द्वारे संमती आवश्यक आहे.

ऑफ-मार्केट ट्रान्सफरच्या अंमलबजावणीच्या वेळी, सोर्स क्लायंटने डिपॉझिटरी वेबसाइट/ सिस्टम मध्ये वन-टाइम पासवर्ड (ओटीपी) प्रविष्ट करून हस्तांतरणाला संमती देणे आवश्यक आहे. शिवाय, ऑफ-मार्केट ट्रान्सफर दरम्यान, सोर्स क्लायंटने अशा ऑफ-मार्केट व्यवहाराचे कारण आणि विचार, जर कोणते लागू असेल तर, नमूद करणे आवश्यक आहे.

खबरदारी घ्या:

- शेअर्सची खरेदी किंवा विक्री फक्त सेबी नोंदणीकृत स्टॉक ब्रोकर किंवा अधिकृत व्यक्तींच्या मार्फतच करावी.
- दुय्यम बाजारात व्यवहार करताना, ब्रोकर कडे दिलेल्या ऑर्डरची नोंद नेहमी ठेवा.

४.५

द्वितीयक बाजाराच्या माध्यमातून गुंतवणूक

एकदा तुम्ही एखाद्या मान्यताप्राप्त स्टॉक एक्सचेंजच्या स्टॉक ब्रोकर कडे ट्रेडिंग/ ब्रोकिंग खाते उघडले की, तुम्ही स्टॉक एक्सचेंज वर स्टॉक ब्रोकर मार्फत कंपनीचे शेअर्स खरेदी किंवा विक्री करू शकता. तुम्ही ब्रोकरच्या वेबसाइटला भेट देऊन, मोबाईल ट्रेडिंग ॲप वर जाऊन, कॉल अँड ट्रेड सुविधेचा वापर करून फोनद्वारे, ब्रोकरच्या ऑफिसला भेट देऊन किंवा स्टॉक ब्रोकरच्या अधिकृत व्यक्तींद्वारे ऑनलाइन ट्रेडिंग खात्याचा वापर करून तुमच्या ब्रोकरच्या मार्फत सिक्युरिटीज खरेदी किंवा विक्रीसाठी ऑर्डर देऊ शकता.

ऑर्डर देण्याचे प्रकार

पे-आउट: निधी/ सिक््युरिटीजचे पे-आउट म्हणजे एक्सचेंजच्या खात्यातून दलालाच्या खात्यात निधी/ सिक््युरिटीजचे हस्तांतरण यास संदर्भित करते.

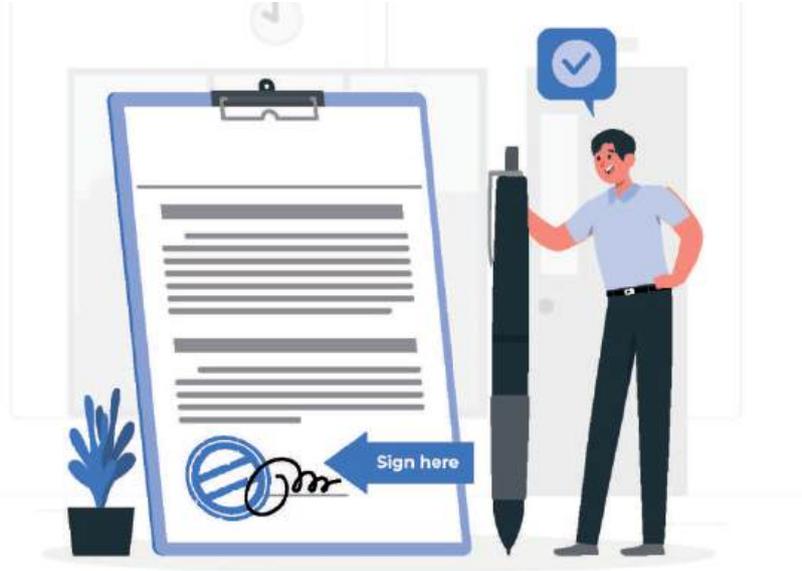

घ्यावयाची खबरदारी:

- ट्रेड सेटलमेंट सायकलच्या सेटलमेंट तारखेपूर्वी तुमच्या बँक/ डिमॅट खात्यात पुरेसे निधी/ सिक््युरिटीज असल्याची नेहमी खात्री करा.
- पुरेशा निधी/ सिक््युरिटीज सह सेटलमेंट व्यवहार करण्यास असमर्थतेमुळे गुंतवणूकदाराला दंड बसू शकतो आणि त्यास अजून नुकसान होऊ शकते.

ट्रेडिंग दिवस तसेच ट्रेडिंग आणि सेटलमेंट चक्र

स्टॉक एक्सचेंज मध्ये सोमवार ते शुक्रवार (स्टॉक एक्सचेंजने जाहीर केलेल्या सुट्या वगळता) व्यवहार होतात. शेअर्स खरेदीच्या बाबतीत, गुंतवणूकदारांनी संबंधित सेटलमेंट साठी पेआउट दिवसापूर्वी त्यांच्या स्टॉक ब्रोकरच्या बँक खात्यात पैसे भरणे आवश्यक आहे (शक्यतो ब्रोकर कडून खरेदी ऑर्डर यशस्वीरित्या अंमलात आल्याची पुष्टी मिळाल्यानंतर लगेच). त्याच प्रमाणे, शेअर्सच्या विक्रीच्या बाबतीत, संबंधित सेटलमेंट साठी पे-आउट दिवसापूर्वी तुम्हांला ब्रोकरच्या डिमॅट खात्यात शेअर्स वितरित करणे आवश्यक आहे.

पे-इन तसेच पे-आउट दिवस काय आहे?

पे-इन डे म्हणजे तो दिवस जेव्हा ब्रोकर एक्सचेंजच्या क्लिअरिंग कॉर्पोरेशनला निधी देतात किंवा सिक्युरिटीज वितरित (डिलीव्हरी) करतात. पे-आउट डे म्हणजे तो दिवस जेव्हा क्लिअरिंग कॉर्पोरेशन ब्रोकरला निधी देतात किंवा सिक्युरिटीज वितरित (डिलीव्हरी) करतात.

खबरदारी:

- व्यवहार पूर्ण झाल्यानंतर २४ तासांच्या आत स्टॉक ब्रोकर कडून एक काँट्रॅक्ट नोट जारी केली जाईल. काँट्रॅक्ट नोट मध्ये काही तफावत आढळल्यास गुंतवणूकदाराने ताबडतोब स्टॉक ब्रोकर कडे हा विषय उपस्थित करावा.
- मार्केट ऑर्डर देताना तुम्ही जे रेकॉर्ड ठेवले आहेत ते काँट्रॅक्ट नोट मध्ये नमूद केलेल्या तपशीलांसह नेहमी तपासा. कोणत्याही तफावतीच्या बाबतीत, तुमच्या ब्रोकरशी त्वरित संपर्क साधा.

४.७

काँट्रॅक्ट नोट

काँट्रॅक्ट नोट म्हणजे स्टॉक ब्रोकरने केलेल्या व्यवहाराचा पुरावा होय. हा एक कायदेशीर दस्तऐवज आहे ज्यामध्ये खरेदी/ विक्री केलेल्या सिक्युरिटीज, व्यवहाराची किंमत, व्यापाराची वेळ, ब्रोकरेज इत्यादी व्यवहाराची तपशीलवार माहिती असते. काँट्रॅक्ट नोट भौतिक स्वरूपात किंवा इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात जारी केली जाऊ शकतात. जर तुम्ही इलेक्ट्रॉनिक काँट्रॅक्ट नोट निवडले तर तुम्हांला तुमच्या ई-मेल आयडी तपशीलांसह स्टॉक ब्रोकरला एक विशिष्ट अधिकार देणे आवश्यक आहे. अशा इलेक्ट्रॉनिक काँट्रॅक्ट नोट डिजिटली स्वाक्षरी केलेल्या आणि एन्क्रिप्ट केलेल्या असतील ज्यांमध्ये ढवळाढवळ करता येणार नाही. अशा काँट्रॅक्ट नोट गुंतवणूकदाराने भविष्यातील संदर्भासाठी सुरक्षित ठेवल्या पाहिजेत. नंतर कोणताही वाद उद्भवल्यास हे अत्यंत महत्वाचे आहेत.

४.८

गुंतवणूकदारास एसएमएस आणि ईमेल सूचना

गुंतवणूकदार एसएमएस आणि ईमेल इशारे (अलर्ट) सुविधेचा पर्याय निवडू शकतात ज्याद्वारे त्यांना त्यांच्या ट्रेडिंग आणि डीमॅट खात्यांमध्ये होणाऱ्या कोणत्याही ट्रेडिंग/व्यवहाराच्या गतिविधींसाठी मोफत एसएमएस आणि ईमेल इशारे (अलर्ट) मिळतील. या सुविधेचा लाभ घेण्यासाठी, गुंतवणूकदारांनी याची खात्री करावी की त्यांनी त्यांचा मोबाइल नंबर आणि ईमेल आयडी त्यांच्या स्टॉक ब्रोकर्स आणि डिपॉझिटरी सहभागींसोबत शेअर केला आहे आणि नियमितपणे अपडेट केला आहे.

४.९

रनिंग खाते अधिकारिता

रनिंग अकाउंट ऑथोरायझेशन ही एक अशी प्रक्रिया आहे जिच्या द्वारे गुंतवणूकदार त्यांच्या ब्रोकरला त्यांच्या ट्रेडिंग अकाउंट मध्ये निधी ठेवण्यासाठी अधिकृत करतात. पूर्वी सेटलमेंटची तारीख वापरकर्त्यासाठी ऐच्छिक होती, परंतु आता सेबीच्या परिपत्रकानंतर, उद्योगासाठी सेटलमेंट सायकल प्रमाणित करण्यात आली आहे.

साधारणपणे, निधी/ सिक््युरिटीजची पेमेंट केल्यानंतर २४ तासांच्या आत ब्रोकरने व्यवहार (खरेदी/विक्री) सेटल केला पाहिजे. तथापि, जर तुम्ही नियमितपणे स्टॉक एक्सचेंज वर शेअर्सचा व्यापार करत असाल, तर तुम्ही स्टॉक ब्रोकरला रनिंग अकाउंट ठेवण्यासाठी विशेषतः अधिकृत करू शकता ज्या अंतर्गत तुमचे शेअर्स किंवा फंड, जसे असेल तसे, स्टॉक ब्रोकर कडे वेगळ्या खात्यात ठेवता येतील.

रनिंग अकाउंटमुळे सिक््युरिटीज मध्ये व्यवहार करणे सोपे होते. स्टॉक ब्रोकर कडे रनिंग अकाउंट मध्ये ठेवलेले शेअर्स किंवा फंड भविष्यातील व्यवहारांच्या सेटलमेंट दायित्वांसाठी समायोजित केले जातात.

४.१०

ट्रेड पडताळणी

एक्सचेंजेसच्या वेबसाइट वरील ट्रेड व्हेरिफिकेशन मॉड्यूल हे तुमच्या खात्यावर केलेल्या ट्रेड्सची पडताळणी करण्यासाठी एक अतिशय सोपे साधन आहे.

मार्जिन मनी काय आहे?

मार्जिन मनी एक्सचेंज/ क्लिअरिंग कॉर्पोरेशन द्वारे निश्चित केली जाते आणि ब्रोकर हे गुंतवणूकदारांकडून त्यांच्या वतीने करार करण्यापूर्वी गोळा करतो. खरेदी व्यापारासाठी निधी न भरण्याचा किंवा विक्री व्यापारासाठी सिक्युरिटीजची डिलिव्हरी न होण्याचा धोका कमी करण्यासाठी गुंतवणूकदार मार्जिन मनी गोळा करतो. मार्जिन रोख किंवा सिक्युरिटीज किंवा रोख समतुल्य स्वरूपात प्रदान केले जाऊ शकते, जसे की फिक्स्ड डिपॉझिट, बँक गॅरंटी, म्युच्युअल फंडचे युनिट्स, सरकारी सिक्युरिटीज आणि डिमॅट स्वरूपात ट्रेझरी बिल इ.

१ सप्टेंबर २०२० पासून, गुंतवणूकदार (ग्राहक) स्टॉक ब्रोकरच्या खास नियुक्त केलेल्या डिमॅट खात्याच्या नावे सिक्युरिटीज गहाण ठेवून फक्त "सिक्युरिटीज" स्वरूपात मार्जिन देऊ शकतात. अर्ली पे-इन: जर गुंतवणूकदाराला मार्जिन पेमेंट पासून सूट मिळवायची असेल, तर गुंतवणूकदार "अर्ली पे-इन" सुविधेचा वापर करू शकतो, जिथे निधीचे पेमेंट/ शेअर्सची डिलिव्हरी (फक्त क्लायंटच्या खात्यात ब्लॉक केलेले) पेमेंट तारखेपूर्वी किंवा ब्रोकरने निर्दिष्ट केलेल्या वेळेनुसार/ तारखेनुसार ब्रोकरला केली जाईल.

स्टॉक ब्रोकर तसेच डिपॉजिटरी पार्टिसिपेंट्स कडून खात्याचा तपशील (स्टेटमेंट)

तुमच्या व्यवहारांबद्दल ब्रोकर्स आणि डिपॉझिटरी पार्टिसिपेंट (डीपी'ज) कडून मासिक अहवाल, तिमाही अहवाल इत्यादी नियमितपणे मोफत अहवाल प्राप्त करण्याचा तुम्हांला अधिकार आहे. डिपॉझिटरीज आणि स्टॉक एक्सचेंज तुमच्या खात्यांमधील व्यवहारांबद्दल तुमच्या नोंदणीकृत मोबाइल नंबर किंवा ईमेल आयडी वर तुम्हांला माहिती देतील.

जर तुम्हांला संदेश समजला नाही, तर तुम्ही तुमच्या बँक, डिपॉझिटरी, डिपॉझिटरी पार्टिसिपंट, स्टॉक एक्सचेंज, ब्रोकर यांच्याशी संपर्क साधून या प्रकरणाचे स्पष्टीकरण घेऊ शकता किंवा मार्गदर्शनासाठी सेबीच्या टोल-फ्री हेल्पलाइन वर कॉल करू शकता. मध्यस्थांशी तुमचे संपर्क तपशील नेहमीच अपडेट ठेवा जेणेकरून तुम्हांला वेळेवर सूचना आणि खाते विवरणपत्रे मिळतील. जर तुम्हांला असे कोणतेही अहवाल मिळाले नाहीत, तर तुम्ही संबंधित स्टॉक एक्सचेंज आणि डिपॉझिटरी यांच्याकडे हा मुद्दा मांडला पाहिजे.

दरवर्षी ३१ मार्च रोजी तुमच्या स्टॉक ब्रोकर कडून तुमच्या शिल्लक निधी आणि सिक्युरिटीजचे विवरणपत्र मिळण्याचा तुम्हांला अधिकार आहे. याशिवाय, स्टॉक एक्सचेंज त्यांच्या सर्व नोंदणीकृत ग्राहकांना दर आठवड्याला एसएमएस पाठवतात आणि त्यांना ब्रोकर कडे जमा केलेल्या त्यांच्या निधी आणि सिक्युरिटीजच्या शिल्लक रकमेची माहिती देतात.

४.१३

एकत्रित खाते विवरण (कंसोलिडेटेड अकाउंट स्टेटमेंट - सीएसएस)

डिपॉझिटरीद्वारे पाठवलेले एकत्रित खाते विवरण (सीएसएस) हे एकल/संयुक्त खाते विवरण असते ज्यामध्ये गुंतवणूकदाराने एका महिन्यादरम्यान डीमॅट खात्यात असलेल्या सर्व म्युच्युअल फंड आणि इतर सिक्युरिटीज मध्ये केलेल्या व्यवहारांची माहिती दर्शविली जाते. प्रथम धारकाच्या पॅन आणि होल्डिंग पॅटर्न वर आधारित एकत्रीकरण केले जाते. जर म्युच्युअल फंड फोलिओ किंवा डीमॅट खात्यांमध्ये कोणतेही व्यवहार झाले नाहीत, तर होल्डिंग तपशीलांसह सीएसएस गुंतवणूकदाराला सहामाही आधारावर पाठवले जाईल, म्हणजे मार्च आणि सप्टेंबरच्या अखेरीस होल्डिंग अनुक्रमे एप्रिल आणि ऑक्टोबर मध्ये पाठवले जातील.

१. सीएस मध्ये एनपीएस :

द पेन्शन फंड रेग्युलेटरी अँड डेव्हलपमेंट अथॉरिटी (पीएफआरडीए) ने सेबीच्या सहकार्याने आता सीएस सोबत 'एनपीएस' (स्टेटमेंट ऑफ ट्रान्झॅक्शन - एसओटी) सक्षम केले आहे. सेंट्रल रेकॉर्ड कीपिंग एजन्सी (सीआरए'ज), नॅशनल पेन्शन सिस्टम (एनपीएस) सबस्क्राइबर्सना त्यांच्या सीएस मध्ये एनपीएस व्यवहार समाविष्ट करण्याचा पर्याय प्रदान करतील. सीएस साठी पात्र गुंतवणूकदार जर या एनपीएस समावेशाचा पर्याय निवडू इच्छित असतील तर ते सीआरए'ज ला त्यांची संमती देखील देऊ शकतात.

यामुळे गुंतवणूकदाराला सिक्युरिटीज मार्केट मधील वैयक्तिक गुंतवणुकीसह एनपीएस तपशीलांचे एकत्रित दृश्य मिळेल.

२. ई सीएस

गुंतवणूकदार ईमेल द्वारे सीएस व्यवहार विवरणपत्रे प्राप्त करण्यासाठी संमती प्रदान करू शकतात. ई-स्टेटमेंटचे काही फायदे असे आहेत:

- **जलद:** भौतिक विवरणपत्रांच्या तुलनेत ईसीएस जलद प्राप्त होईल
- **सोयीस्कर:** बीओ च्या सोयीनुसार ईसीएस चे पुनरावलोकन केले जाऊ शकते
- **सुरक्षित:** स्टेटमेंट गमावण्याचा/ चुकीचा होण्याचा धोका दूर होतो.
- **सुरक्षित:** सुरक्षिततेसाठी ईसीएस स्टेटमेंट्स पासवर्डने संरक्षित आहेत.
- **पर्यावरणपूरक:** ईसीएस स्टेटमेंट्स पर्यावरणपूरक आहेत आणि बीओ ला गोंधळमुक्त ठेवण्यास आणि संसाधने (कागद) वाचवण्यास मदत करतात.

म्युच्युअल फंड आणि ईटीएफ

५.९

म्युच्युअल फंड

म्युच्युअल फंड अनेक गुंतवणूकदारांकडून पैसे गोळा करतो आणि ते स्टॉक, बाँड्स, शॉर्ट टर्म मनी-मार्केट इन्स्ट्रुमेंट्स, इतर सिक्युरिटीज किंवा मालमत्ता किंवा या गुंतवणुकीच्या काही संयोजनात गुंतवणूक करतो. कोणतीही योजना सुरू करण्यापूर्वी सर्व म्युच्युअल फंडांना सेबीकडे नोंदणीकृत असणे आवश्यक आहे. म्युच्युअल फंड योजनेच्या उद्दिष्टांवर आधारित म्युच्युअल फंडांना वेगवेगळ्या श्रेणींमध्ये विभागले जाऊ शकते. या योजना वेगवेगळ्या प्रकारच्या गुंतवणूकदारांच्या गरजा लक्षात घेऊन तयार केल्या जातात - जोखीम टाळणारे गुंतवणूकदार (जास्त जोखीम घेऊ इच्छित नसलेले गुंतवणूकदार), मध्यम गुंतवणूकदार (काही प्रमाणात जोखीम घेऊ शकणारे गुंतवणूकदार) आणि आक्रमक गुंतवणूकदार (जास्त परताव्याच्या आशेने अधिक जोखीम घेण्यास इच्छुक असलेले गुंतवणूकदार).

म्युचुअल फंड मध्ये गुंतवणूकीचे फायदे

१. व्यावसायिक व्यवस्थापन

गुंतवणूकदारांकडे स्वतःचे संशोधन करण्यासाठी आणि वैयक्तिक स्टॉक किंवा बॉन्ड खरेदी करण्यासाठी वेळ किंवा आवश्यक ज्ञान आणि संसाधने नसू शकतात. म्युचुअल फंडाचे व्यवस्थापन पूर्णवेळ, एका व्यावसायिक मनी मॅनेजर द्वारे केले जाते ज्याच्याकडे सक्रियपणे खरेदी, विक्री आणि गुंतवणूकीवर लक्ष ठेवण्यासाठी कौशल्य, अनुभव आणि संसाधने असतात. एक फंड मॅनेजर सतत गुंतवणूकीवर लक्ष ठेवतो आणि योजनेची उद्दिष्टे पूर्ण करण्यासाठी त्यानुसार पोर्टफोलिओचे पुनर्संतुलन करतो.

२. जोखिम विविधीकरण

म्युचुअल फंडांमध्ये गुंतवणूक करण्याचा सर्वात प्रमुख फायदा म्हणजे जोखिम विविधीकरण. म्युचुअल फंडांमध्ये गुंतवणूक केल्याने तुम्हांला इक्विटी, कर्ज आणि सोने यासारख्या अनेक सिक्युरिटीज आणि मालमत्ता वर्गांमध्ये तुमच्या गुंतवणूकीत विविधता प्रदान करण्याचा लाभ सहज मिळतो. यामुळे जोखिम विविधीकरण करण्यास मदत होते - त्यामुळे तुमचे सर्व अंडे एकाच टोपलीत ठेवण्याची आता आवश्यकता नाही.

३

किफायतशीर आणि सोयीस्कर (कमी प्रमाणात गुंतवणूक केल्यास)

अनेक गुंतवणूकदारांसाठी, म्युच्युअल फंडाकडे असलेल्या सर्व वैयक्तिक सिक्युरिटीज थेट खरेदी करणे अधिक महाग असू शकते. याउलट, बहुतेक म्युच्युअल फंडांसाठी सुरुवातीची किमान गुंतवणूक अधिक परवडणारी असते.

४

तरलता

तुमच्या आर्थिक गरजा पूर्ण करण्यासाठी तुम्ही कोणत्याही व्यवसाय दिवशी (जेव्हा शेअर बाजार आणि/ किंवा बँका उघड्या असतात) ओपन-एंडेड म्युच्युअल फंड योजनांचे युनिट्स सहजपणे लिक्विडेट करू शकता जेणेकरून तुम्ही त्यांना सहजपणे रिडीम (लिक्विडेट) करू शकाल. योजनेच्या प्रकारानुसार, रिडेम्पशनची रक्कम तुमच्या बँक खात्यात १ दिवस ते ३-४ दिवसांच्या आत जमा केली जाते. लिक्विड फंड आणि ओव्हरनाईट फंडच्या बाबतीत, रिडेम्पशनची रक्कम पुढील व्यवसाय दिवशी दिली जाते.

कृपया लक्षात ठेवा की क्लोज-एंडेड म्युच्युअल फंड योजनांचे युनिट्स फक्त परिपक्वतेच्या (मॅच्युरिटी)वेळी रिडीम करता येतात. त्याचप्रमाणे, इएलएसएस युनिट्सचा लॉक-इन कालावधी ३ वर्षांचा असतो आणि त्यानंतरच ते रिडीम करता येतात.

५

कमी खर्च

म्युच्युअल फंडांचा एक महत्त्वाचा फायदा म्हणजे त्यांची कमी किंमत आहे. म्युच्युअल फंड योजनांमध्ये खर्चाचे प्रमाण कमी असते. खर्चाचे प्रमाण कोणत्याही योजनेच्या वार्षिक फंड ऑपरेटिंग खर्चाला दर्शवते, जे फंडाच्या दैनंदिन निव्वळ मालमत्तेच्या टक्केवारीच्या स्वरूपात व्यक्त केले जाते.

६

सुव्यवस्थित विनियमित

म्युच्युअल फंडांचे नियमन हे सेबी (म्युच्युअल फंड) नियम, १९९६ अंतर्गत भारतीय सिक््युरिटीज अँड एक्सचेंज बोर्ड (सेबी) द्वारे केले जाते. सेबीने गुंतवणूकदार संरक्षण, पारदर्शकता, योग्य जोखीम कमी करण्याची चौकट आणि योग्य मूल्यांकन या तत्वांना लक्षात घेऊन कठोर नियम आणि कायदे तयार केले आहेत.

७

कर लाभ

इएलएसएस मध्ये १,५०,००० रु. पर्यंतची गुंतवणूक आयकर कायदा, १९६१ च्या कलम ८०सी अंतर्गत कर लाभासाठी पात्र आहे. म्युच्युअल फंड गुंतवणूक जर दीर्घ कालावधी करिता ठेवली तर ती कर लाभदायक असते.

अ

इक्विटी योजना

म्युच्युअल फंड जे प्रामुख्याने स्टॉक/ इक्विटी मध्ये गुंतवणूक करतात.

ब

कर्ज (डेब्ट) योजना

म्युच्युअल फंड जे प्रामुख्याने बॉन्ड्स बी आणि ट्रेझरी बिल यांसारख्या स्थिर उत्पन्न सिक््युरिटीज मध्ये गुंतवणूक करतात.

क

हायब्रिड योजना

म्युच्युअल फंड जे इक्विटी, स्थिर उत्पन्न, रोख इत्यादी दोन किंवा अधिक मालमत्ता वर्गांमध्ये गुंतवणूक करतात.

ड

समाधान देणारी योजना

म्युच्युअल फंड योजना ज्या व्यक्तींच्या उद्दिष्टांनुसार गुंतवणूक करतात जसे की निवृत्ती, मुलांचे नियोजन इ.

इतर

योजना

इंडेक्स फंड, सेक्टरल फंड इ. सारख्या इतर सर्व योजना.

५.२

म्युच्युअल फंडात गुंतवणूक कशी करावी ?

म्युच्युअल फंड सामान्यतः नवीन योजनांच्या लॉंचची तारीख प्रकाशित करणाऱ्या वर्तमानपत्रांमध्ये जाहिराती प्रकाशित करतात. म्युच्युअल फंडांमध्ये गुंतवणूक करणे ही एक सोपी प्रक्रिया आहे ज्यामध्ये खालील पर्याय दिले जातात:

ए

भौतिक

व्यक्ती म्युच्युअल फंडाच्या जवळच्या शाखा कार्यालयात, नियुक्त गुंतवणूकदार सेवा केंद्रात (आयएससी) किंवा संबंधित म्युच्युअल फंडाच्या रजिस्ट्रार आणि ट्रान्सफर एजंट (आरटीए) ला योग्यरित्या भरलेला अर्ज, आवश्यक कागदपत्रे आणि चेक किंवा बँक ड्राफ्टसह प्रत्यक्ष भेट देऊन गुंतवणूक करू शकतात.

ब ऑनलाइन

व्यक्ती ऑनलाइन प्लॅटफॉर्म किंवा फंड हाऊसच्या वेबसाइट द्वारे म्युच्युअल फंड योजनांमध्ये गुंतवणूक करू शकतात.

क मोबाइल ॲप

गुंतवणूकदार म्युच्युअल फंड खरेदी करण्यासाठी संबंधित एएमसी किंवा इतर नोंदणीकृत सेवा प्रदात्यांद्वारे प्रदान केलेल्या मोबाइल ॲपला डाउनलोड करून त्या द्वारे गुंतवणूक करू शकतात.

नोंदणीकृत म्युच्युअल फंड वितरक:

गुंतवणूकदारांकडे एएमएफआय सह नोंदणीकृत म्युच्युअल फंड वितरकाच्या माध्यमातून म्युच्युअल फंड मध्ये गुंतवणूक करण्याचा पर्याय आहे. हा वितरक कोणी व्यक्ती, बँक, ब्रोकर हाऊस इत्यादी असू शकतो. म्युच्युअल फंडमध्ये गुंतवणूक करताना, गुंतवणूकदारांनी प्रथम त्यांचे केव्हायसी पूर्ण केले पाहिजे. गुंतवणूकदार एकतर फंडाच्या शाखेत किंवा रजिस्ट्रार कार्यालयात प्रत्यक्ष केव्हायसी करू शकतो. पर्यायी रूपात, कोणतीही व्यक्ती आपल्या आधार कार्ड आणि आपल्या पॅन कार्डचा वापर करून ई-केव्हायसी देखील करू शकतो.

केव्हायसी प्रक्रिया पूर्ण झाल्यानंतर, गुंतवणूकदाराला कोणत्या योजनेत गुंतवणूक करायची आहे याचा विचार करून निर्णय घ्यावा लागतो. हा निर्णय त्याच्या जोखीम घेण्याची क्षमता आणि त्याच्या आर्थिक उद्दिष्टांवर अवलंबून असतो. गुंतवणूकदाराने काही म्युच्युअल फंड योजनांची निवड केल्यानंतर, त्याला त्या संबंधित योजनांमधून त्याच्या पसंतीच्या योजनेत गुंतवणूक करण्यासाठी आवश्यक अर्ज भरावा लागतो. फॉर्म थेट किंवा एजंट आणि वितरकांच्या माध्यमातून जमा केले जाऊ शकतात, जे फंड हाऊस सह अशा प्रकारच्या सेवा प्रदान करतात. अर्ज भरताना, गुंतवणूकदाराने अर्जात त्याचे नाव, पत्ता, अर्ज केलेल्या युनिट्सची संख्या आणि आवश्यक असलेली इतर माहिती स्पष्टपणे नमूद करावी लागते. त्याला त्याचा बँक खाते क्रमांक द्यावा लागतो जेणेकरून नंतरच्या तारखेला लाभांश किंवा पुनखरेदीच्या उद्देशाने म्युच्युअल फंडाने जारी केलेला कोणताही चेक/ ड्राफ्ट कोणत्याही फसव्या व्यक्तीकडून रोखता येणार नाही. यानंतर, पत्ता, बँक खाते क्रमांक इ. मध्ये काही बदल झाल्यास, गुंतवणूकदाराने ताबडतोब म्युच्युअल फंड कंपनीला कळवावे. गुंतवणूकदारांसाठी गुंतवणूक प्रक्रिया अधिक सुलभ करण्यासाठी, म्युच्युअल फंड एकरकमी गुंतवणुकी व्यतिरिक्त खालील पर्याय देखील प्रदान करतात:

०१

सिस्टीमॅटिक इन्व्हेस्टमेंट प्लॅन्स: विशिष्ट योजनेत नियमित अंतराने निश्चित रक्कम गुंतवण्याची सुविधा.

सिस्टीमॅटिक विथड्रॉवल प्लॅन्स: विशिष्ट योजनेतून नियमित अंतराने निश्चित रक्कम काढण्याची सुविधा

०२

०३

सिस्टीमॅटिक ट्रान्सफर प्लॅन्स: त्याच फंड हाऊस मध्ये नियमित अंतराने एका योजनेतून दुसऱ्या योजनेत पैसे हस्तांतरित करण्याची सुविधा.

अल्पवयीन मुलांद्वारे म्युच्युअल फंड गुंतवणूक

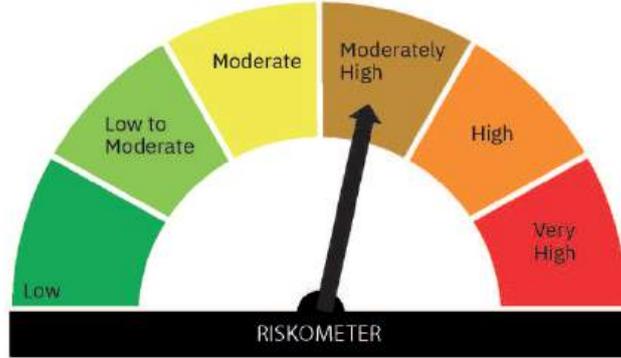
अल्पवयीन मुले स्वतः हून म्युच्युअल फंड मध्ये गुंतवणूक करू शकत नाहीत, परंतु त्यांचे पालक/संरक्षक अल्पवयीन व्यक्तीच्या वतीने गुंतवणूक करू शकतात. अल्पवयीन व्यक्तीच्या वतीने कोणत्याही गुंतवणुकीसाठी आणि संबंधित व्यवहारांसाठी पालकांना म्युच्युअल फंड कंपनीला संमती देणे आवश्यक असेल. अल्पवयीन व्यक्ती १८ वर्षांची होईपर्यंत गुंतवणूक व्यवस्थापित करण्याची जबाबदारी त्यांच्यावर असेल, ज्यास भारतात प्रौढत्वाचे वय मानले जाते.

पालकांना अल्पवयीन व्यक्तीच्या वतीने गुंतवणूक करण्यासाठी त्यांचे नाते सिद्ध करण्यासाठी आवश्यक कागदपत्रे जसे की अल्पवयीन व्यक्तीचे जन्म प्रमाणपत्र इत्यादी प्रदान करणे आवश्यक असेल. म्युच्युअल फंड मधील गुंतवणूक अल्पवयीन व्यक्तीच्या बँक खात्यातून करणे आवश्यक आहे, जे ज्याचे संचालन अभिभावकाद्वारे केले गेले पाहिजे. व्यवहारांसाठी हे खाते म्युच्युअल फंड गुंतवणुकीशी जोडलेले असणे आवश्यक आहे. जेव्हा अल्पवयीन व्यक्ती १८ वर्षांची होते, तेव्हा ते म्युच्युअल फंड गुंतवणुकीचे नियंत्रण घेण्याचा पर्याय निवडू शकतात आणि अशा प्रकारे गुंतवणूक व्यवस्थापित करण्यात संरक्षकाची भूमिका समाप्त होईल. त्यानंतर ते प्राथमिक खातेधारक म्हणून त्यांची स्थिती प्रतिबिंबित करण्यासाठी रेकॉर्ड अपडेट करू शकतात.

५.३

म्युच्युअल फंड्सच्या उत्पादनांचे लेबलिंग

सेबीच्या मार्गदर्शक तत्वानुसार, म्युच्युअल फंड योजनांना जोखीम पातळीनुसार लेबल केले पाहिजे आणि हे रिस्क-ओ-मीटर वर दर्शविले पाहिजे. जोखीमच्या वेगवेगळ्या लेबल्स सह रिस्क-ओ-मीटर खाली दर्शविले आहे:

अ

एकमी:

मुद्दल कमी जोखमीवर आहे

ब

कमी ते मध्यम:

मुद्दल मध्यम जोखमीवर आहे

क

मध्यम:

मुद्दल मध्यम जोखमीवर आहे

ड

मध्यम उच्च:

मुद्दल मध्यम जोखमीवर आहेत

ई

उच्च:

मुद्दल उच्च जोखमीवर आहेत

फ

खूप उच्च:

मुद्दल खूप उच्च जोखमीवर आहेत

जोखीम-ओ-मीटरचे मासिक आधारावर मूल्यांकन केले जाते.

म्युच्युअल फंड्स/ एएमसींना त्यांच्या सर्व योजनांसाठी पोर्टफोलिओ खुलासे (डिस्क्लोजर) तसेच रिस्क-ओ-मीटर प्रत्येक महिन्याच्या अखेरीस त्यांच्या संबंधित वेबसाइट्स आणि एएमएफआय वेबसाइट वर उघड करणे आवश्यक आहे.

गुंतवणूकदारांनी एखाद्या विशिष्ट योजनेत गुंतवणूक करण्यासाठी एजंट्स/ वितरकांकडून देण्यात येणाऱ्या कमिशन/ भेटवस्तूंच्या मोहात पडू नये. दुसरीकडे, त्यांनी म्युच्युअल फंडाचा ट्रॅक रेकॉर्ड विचारात घ्यावा आणि वस्तुनिष्ठ आणि माहितीपूर्ण निर्णय घ्यावा.

म्युच्युअलफंडां बदल अधिक माहिती करिता, गुंतवणूकदारांनी एएमएफआय वेबसाइट

<https://www.mutualfundssahihai.com> आणि <https://www.amfiindia.com/investor-corner/index.html> ला भेट द्यावी.

५.४

एक्सचेंज ट्रेडेड फंड (ईटीएफ)

एक्सचेंज ट्रेडेड फंड (ईटीएफ) ही एक अशी सिक्युरिटी आहे जी इंडेक्स, कमांडिटी, बाँड किंवा इंडेक्स फंड सारख्या मालमत्तेच्या बास्केटचा मागोवा घेते (ट्रॅक करते) आणि ज्याचा व्यवहार सिक्युरिटीज मार्केट मध्ये केला जातो. सोप्या भाषेत सांगायचे तर, ईटीएफ हे असे फंड आहेत जे सेन्सेक्स, निफ्टी इत्यादी निर्देशांकांचा मागोवा घेतात (ट्रॅक करतात). जेव्हा तुम्ही ईटीएफचे युनिट खरेदी करता तेव्हा तुम्ही प्रत्यक्षात पोर्टफोलिओचे एक युनिट खरेदी करता जे इंडेक्सच्या कामगिरीचा मागोवा घेते. ईटीएफ फक्त ते ज्या इंडेक्सचा मागोवा घेतात त्याचेच कार्यप्रदर्शन प्रतिबिंबित करतात.

नियमित म्युच्युअल फंडांपेक्षा वेगळे, ईटीएफ स्टॉकचे एक्सचेंज वर सामान्य स्टॉक प्रमाणे व्यवहार केले जातात आणि बाजारातील व्यवहारांनुसार ईटीएफची किंमत चढ-उतार होते. ईटीएफची ट्रेडिंग किंमत ती दर्शवत असलेल्या अंतर्निहित मालमत्तेच्या निव्वळ मालमत्ता मूल्यावर अवलंबून असते. ईटीएफ मध्ये सामान्यतः म्युच्युअल फंड योजनांपेक्षा जास्त दैनिक तरलता आणि कमी शुल्क असते.

दुसऱ्या शब्दांत सांगायचे तर, ईटीएफ हे विविध म्युच्युअल फंडासारखे असतात जे स्टॉक एक्सचेंज वर सूचीबद्ध असतात आणि ज्यांचे व्यवहार केले जातात. ते व्यवहारात म्युच्युअल फंडासारखेच काम करतात आणि शेअर्स सारखे व्यवहार करतात. ईटीएफ द्वारे एकत्रित केलेला निधी हा सिक्युरिटीज (कर्ज/इक्विटी),/ अॅसेट्स (सोने/चांदी) मध्ये गुंतवले जातात जे इंडेक्स/ अॅसेट क्लासचा भाग असतात. ईटीएफ बेंचमार्क इंडेक्सच्या कामगिरीचे अनुसरण करण्याचा किंवा त्याची नक्कल करण्याचा प्रयत्न करतात. ईटीएफचा उद्देश निफ्टी ५० किंवा सेन्सेक्स ३० सारख्या विशिष्ट इंडेक्सच्या परतावांचा मागोवा घेणे आहे. ते इंडेक्सच्या समान प्रमाणात निफ्टी ५० किंवा सेन्सेक्स ३० चा भाग असलेल्या सिक्युरिटीज मध्ये गुंतवणूक करेल. ईटीएफ युनिट धारकाला इंडेक्सचे शेअर्स खरेदी करण्याइतकीच जोखीम सहन करावी लागते.

डेरिवेटिव्स मार्केट

डेरिवेटिव्हज म्हणजे अशा वित्तीय साधनांचा संदर्भ आहे जे त्यांचे मूल्य अंतर्निहित सुरक्षा किंवा मालमत्तेपासून मिळवतात. अंतर्निहित उत्पादन इक्विटी, कमोडिटी, चलन इत्यादी असू शकते. डेरिवेटिव्हजचा वापर प्रामुख्याने गुंतवणूकदार त्यांच्या पोझिशन्स हेज करण्यासाठी आणि मूल्य जोखीम कमी करण्यासाठी केला जातो. हेजिंग ही एक जोखीम व्यवस्थापन रणनीती आहे ज्यामध्ये गुंतवणूकदार कोणत्याही प्रतिकूल किंमतीच्या हालचालींचा धोका कमी करण्यासाठी धोरणात्मकरित्या साधनांमध्ये गुंतवणूक करतात.

डेरिवेटिव्हज मधील खेळाडू हेजर, सट्टेबाज आणि मध्यस्थ असू शकतात आणि वेगवेगळ्या परिस्थितीत वेगवेगळ्या भूमिका बजावू शकतात. फ्युचर्स आणि ऑप्शन्स हे सिक््युरिटीज मार्केटच्या डेरिवेटिव्हज सेगमेंटचा एक आवश्यक भाग आहेत ज्याला सामान्यतः एफअँडओ सेगमेंट म्हणतात. फ्युचर्स आणि ऑप्शन्स हे दोन वेगवेगळ्या प्रकारचे डेरिवेटिव्हज आहेत.

फ्युचर्स कॉन्ट्रॅक्ट हा एक प्रमाणित एक्सचेंज ट्रेडेड कॉन्ट्रॅक्ट आहे ज्या अंतर्गत अंतर्निहित उत्पादन भविष्यातील कोणत्याही तारखेला पूर्वनिर्धारित किंमतीला खरेदी किंवा विक्री केले जाते.

ऑप्शन्स कॉन्ट्रॅक्ट म्हणजे एक असे आर्थिक साधन जे ऑप्शन्सच्या खरेदीदाराला पूर्वनिर्धारित तारखेला आणि मूल्यावर ऑप्शन्सचा वापर करण्याचा अधिकार देते, परंतु बंधन नाही. कॉल ऑप्शन अंतर्निहित सिक््युरिटी खरेदी करण्याचा अधिकार देते आणि पुट ऑप्शन अंतर्निहित सिक््युरिटी विकण्याचा अधिकार देते. जेव्हा गुंतवणूकदार ऑप्शन्स कॉन्ट्रॅक्ट खरेदी करतात तेव्हा त्यांना प्रीमियम आकारला जातो.

कृपया लक्षात ठेवा

कृपया लक्षात ठेवा की डेरिवेटिव्हज ही उच्च जोखीम असलेली उत्पादने आहेत जी प्रामुख्याने हेजिंग करिता वापरली जातात. किरकोळ गुंतवणूकदारांना यामध्ये व्यवहार करण्याचा सल्ला दिला जात नाही. सेबीच्या एका संशोधन पत्रानुसार, "इक्विटी एफ अँड ओ विभागातील ८९% वैयक्तिक व्यापाऱ्यांना (म्हणजे १० पैकी ९ वैयक्तिक व्यापाऱ्यांना) तोटा झाला, आर्थिक वर्ष २०२२ दरम्यान सरासरी १.१ लाख रुपयांचा तोटा झाला, तर ९०% सक्रिय व्यापाऱ्यांना त्याच कालावधीत सरासरी १.२५ लाख रुपयांचा तोटा झाला."

सिक््युरिटीज मार्केट मध्ये तक्रारीचे निवारण

सेबी कॅम्प्लेंट्स रिड्रेस सिस्टम (स्कोर्स) आणि ऑनलाइन डिस्प्यूट रिजोल्युशन (ओडीआर)

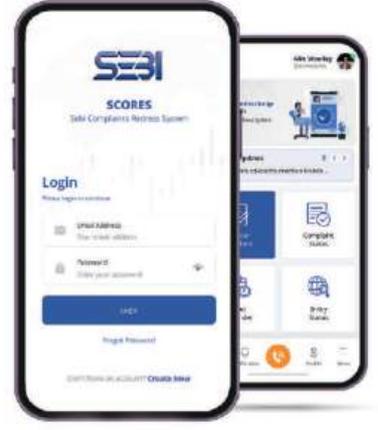
सिक््युरिटीज मार्केटशी संबंधित कोणत्याही तक्रारीच्या बाबतीत, तुम्ही प्रथम संबंधित मध्यस्थ किंवा कंपनीशी संपर्क साधू शकता. संबंधित मध्यस्थ किंवा कंपनी तुमच्या तक्रारीचे निवारण करण्यास मदत करेल.

जर संबंधित तक्रारीचे निराकरण झाले नाही, तर तुम्ही तुमच्या स्टॉक ब्रोकर, डिपॉझिटरी सहभागी किंवा सूचीबद्ध कंपनी विरुद्ध संबंधित स्टॉक एक्सचेंज, डिपॉझिटरी, आरटीए इत्यादींशी संपर्क साधू शकता.

कृपया सेबी तक्रार निवारण (स्कोअर्स २.०) प्लॅटफॉर्म द्वारे गुंतवणूकदारांच्या तक्रारीचे निवारण करण्याबाबत सेबीचे दिनांक २० सप्टेंबर २०२३ रोजीचे परिपत्रक क्रमांक SEBI/HO/OIAE/IGRD/CIR/P/2023/156 पहा.

जर तुम्ही अजूनही तक्रारीचे निवारण करण्याबाबत समाधानी नसाल, तर तुम्ही स्कोर्स (सेबी तक्रार निवारण प्रणाली) नावाच्या वेब-आधारित केंद्रीकृत तक्रार निवारण प्रणाली द्वारे सेबीकडे तुमची तक्रार दाखल करू शकता. स्कोर्स पोर्टलचा पत्ता <https://scores.sebi.gov.in/> आहे.

एप्रिल २०२४ मध्ये तक्रार निवारण प्रणाली स्कोर्स 2.0 ची एक नवीन आणि अधिक वापरकर्ता-अनुकूल आवृत्ती लॉंच करण्यात आली. स्कोर्स ची नवीन आवृत्ती नियुक्त संस्थांच्या देखरेखीखाली ऑटो-राउटिंग, ऑटो-एस्केलेशनद्वारे कमी वेळेत तक्रार निवारण प्रक्रिया अधिक कुशल आणि कार्यक्षम बनवण्याचे उद्दिष्ट ठेवते. स्कोर्स 2.0 मध्ये तक्रारीचे निवारण करण्याची वेळ मर्यादा कमी करून २१ कॅलेंडर दिवस करण्यात आली आहे.

गुंतवणूकदार अँड्राइड आणि आयओएस प्लॅटफॉर्म वर उपलब्ध असलेल्या स्कोर्स मोबाइल ॲपचा वापर करून त्यांच्या तक्रारी देखील नोंदवू शकतात. स्कोर्स बदल अधिक जाणून घेण्यासाठी, तुम्ही सेबीच्या टोल-फ्री हेलपलाइन क्रमांकांवर कॉल करू शकता - १८०० २२ ७५७५, १८०० २६६ ७५७५. स्कोर्स तुम्हांला तुमची तक्रार नोंदवण्यास, तिचे अनुसरण करण्यास आणि तक्रारीचे निवारण करण्याची स्थिती ऑनलाइन ट्रॅक करण्यास सक्षम करते.

सिक््युरिटीज मार्केट मधील वादांचे ऑनलाइन निराकरण

भारतीय सिक््युरिटीज मार्केट मध्ये उद्भवणाऱ्या वादांचे निराकरण करण्यासाठी ऑनलाइन सामंजस्य आणि मध्यस्थी सक्षम करण्यासाठी ऑगस्ट २०२३ मध्ये ऑनलाइन वाद निवारण (ओडीआर) प्रणाली सुरू केली गेली आहे.

यासाठी, मार्केट इन्फ्रास्ट्रक्चर इन्स्टिट्यूशन्स (एमआयआय'ज) ने सेबीच्या मार्गदर्शनाखाली विद्यमान वाद निवारण प्रक्रिया वाढविण्यासाठी ऑनलाइन वाद निवारण (ओडीआर) पोर्टल विकसित करण्यासाठी सहकार्य केले आहे. स्मार्ट ओडीआर पोर्टल ऑनलाइन सामंजस्य आणि मध्यस्थी द्वारे तक्रारी/वाद सोडवण्यासाठी वापरकर्ता अनुकूल व्यासपीठ प्रदान करते.

एमआयआय (एक्सचेंजेस आणि डिपॉझिटरीज) ने त्यांच्या पॅनेल वर समाविष्ट असलेल्या ओडीआर संस्थांशी सल्लामसलत करून पक्षांमधील वाद सोडवण्यासाठी एक सामान्य ऑनलाइन वाद निवारण पोर्टल (स्मार्ट ओडीआर पोर्टल) स्थापन केले आहे आणि विकसित केले आहे. ऑनलाइन वाद निवारण पोर्टलची लिंक <https://smartodr.in/> आहे.

सर्व बाजार सहभागी आणि गुंतवणूकदार/ ग्राहकांना स्मार्ट ओडीआर पोर्टलवर नोंदणी करणे आवश्यक आहे आणि ते <https://smartodr.in/login> च्या मदत पृष्ठावर उपलब्ध मार्गदर्शन सामग्रीचा वापर करू शकतात

SMART ODR
Securities Market Approach for Resolution Through ODR Portal

स्मार्ट ओडीआर पोर्टल मध्ये गुंतवणूकदार/ ग्राहक तसेच बाजार सहभागींना नोंदणी करण्यासाठी, तक्रारी/वाद दाखल करण्यासाठी, कागदपत्रे अपलोड करण्यासाठी आणि ओडीआर संस्थांकडून प्राप्त झालेल्या तक्रारी/ वादांवर स्थिती अद्यतने प्रदान करण्यासाठी सर्व आवश्यक वैशिष्ट्ये आणि कार्य समाविष्ट आहेत.

मास्टर परिपत्रकानुसार, स्मार्ट ओडीआर पोर्टलच्या माध्यमातून सुरू केलेली तक्रार/वाद एमआयआयने पॅनेल केलेल्या ओडीआर संस्थेकडे पाठवला जाईल. ओडीआर संस्थांमध्ये समयबद्ध ऑनलाइन सामंजस्य आणि/ किंवा ऑनलाइन मध्यस्थता प्रक्रिया (मध्यस्थता आणि सामंजस्य अधिनियम 1996 आणि कोणत्याही इतर लागू कायदांच्या अनुसार) करण्याची क्षमता आहे, जी ऑनलाइन/ ऑडिओ-व्हिडिओ तंत्रज्ञानाचा वापर करते, ज्यांच्याकडे विधिवत सामंजस्य करणारे व मध्यस्थ असतात. संबंधित एमआयआय द्वारे पॅनेल केलेल्या ओडीआर संस्थेची (संस्थांची) स्मार्ट ओडीआर पोर्टलशी योग्य संपर्क आहे.

६.२

स्टॉक एक्सचेंज व डिपॉझिटरीचा इन्व्हेस्टर सर्व्हिसेस सेल

गुंतवणूकदार सेवा कक्ष (इन्व्हेस्टर सर्व्हिसेस सेल) गुंतवणूकदारांच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी त्यांच्या चिंता आणि तक्रारींचे निराकरण करतो आणि विवादांचे अर्ध-न्यायिक निराकरण करण्यासाठी सामंजस्य/मध्यस्थी यंत्रणा प्रदान करतो.

स्टॉक एक्सचेंज (एनएसई आणि बीएसई) ऑनलाइन विवाद निवारण यंत्रणेच्या माध्यमातून (<https://smartodr.in/>) गुंतवणूकदारांच्या तक्रारींचे निवारण सुलभ करतात. सेबीने ३१ जुलै २०२३ रोजी परिपत्रक क्रमांक SEBI/HO/OIAE/OIAE_IAD-१/P/CIR/२०२३/१४५ द्वारे (११ ऑगस्ट २०२३ पर्यंत नवीनतम) भारतीय सिक््युरिटीज मार्केट मध्ये ऑनलाइन विवाद निवारणावर एक मास्टर सर्व्युलर जारी केला आहे. (यापुढे "मास्टर सर्व्युलर" म्हणून संदर्भित केले जाईल)

इन्व्हेस्टर प्रोटेक्शन फंड आणि इन्व्हेस्टर सर्व्हिस फंड

सेबी ने २८ ऑक्टोबर २००४ रोजीच्या परिपत्रक क्रमांक MRD/DoP/SE/Cir-३८/२००४ द्वारे स्टॉक एक्सचेंजेसनी तयार करावयाच्या गुंतवणूकदार संरक्षण निधी (आयपीएफ) साठी व्यापक मार्गदर्शक तत्वे जारी केली होती. सेबी ने १२ ऑक्टोबर १९९२ रोजीच्या परिपत्रक क्रमांक S E / १०११८ द्वारे स्टॉक एक्सचेंजेसना गुंतवणूकदार सेवा निधी (आयएसएफ) स्थापन करण्याचा सल्ला दिला होता. सेबीने ३० मे २०२३ रोजीच्या परिपत्रक क्रमांक SEBI/HO/MRD/MRD-PoD-३/P/CIR/२०२३/८१ द्वारे आयपीएफ आणि आयएसएफ साठी सुधारित मार्गदर्शक तत्वे जारी केली आहेत आणि स्टॉक एक्सचेंजेस आणि डिपॉझिटरीज मध्ये गुंतवणूकदार संरक्षण निधी आणि गुंतवणूकदार सेवा निधीसाठी व्यापक मार्गदर्शक तत्वे जारी केली आहेत (परिशिष्ट VII च्या रूपात जोडलेले आहे).

दावा न केलेले शेअर्स किंवा भरणा न केलेल्या लाभांशविषयी माहिती - आयईपीएफ

गुंतवणूकदार शिक्षण आणि संरक्षण निधी (आयईपीएफ)

गुंतवणूकदार शिक्षण आणि संरक्षण निधी (आयईपीएफ) कंपनी कायदा, २०१३ च्या कलम १२५ अंतर्गत स्थापन करण्यात आला आहे. भारत सरकारने गुंतवणूकदार शिक्षण आणि संरक्षण निधीच्या प्रशासनासाठी ७ सप्टेंबर २०१६ रोजी गुंतवणूकदार शिक्षण आणि संरक्षण निधी प्राधिकरण (आयईपीएफ) ची स्थापना केली आहे.

सलग सात वर्षे न भरलेले किंवा दावा न केलेले सर्व लाभांश आणि शेअर्स संबंधित कंपन्यांद्वारे गुंतवणूकदार शिक्षण आणि संरक्षण निधी प्राधिकरण (आयईपीएफ) कडे हस्तांतरित केले जातात. न भरलेले लाभांश आणि/किंवा दावा न केलेले शेअर्स मिळविण्यासाठी, गुंतवणूकदारांना किंवा त्यांच्या प्रतिनिधींना त्यांचा दावा आयईपीएफ प्राधिकरणाकडे सादर करावा लागतो.

आयपीएफए कडे गुंतवणूकदार शिक्षण संरक्षण निधीच्या (आयईपीएफ) प्रशासनाची जबाबदारी, गुंतवणूकदारांच्या शेअर्सचा परतावा, न भरलेले लाभांश, परिपक्व ठेवी/डिबेंचर इत्यादींचे व्यवस्थापन आणि गुंतवणूकदारांमध्ये जागरूकता निर्माण करण्याची जबाबदारी सोपवण्यात आली आहे.

आयईपीएफ परतावा

कोणतीही व्यक्ती, जिची दावा न केलेली किंवा न भरलेली रक्कम कंपनीने आयईपीएफ मध्ये हस्तांतरित केली आहे ती व्यक्ती आयईपीएफ प्राधिकरणाकडून त्याच्या परतफेडीचा दावा करू शकते. अशा रकमेचा दावा करण्यासाठी, दावेदाराने आवश्यक कागदपत्रांसह आयईपीएफ-5 फॉर्म भरून जमा करावा लागेल.

अधिक माहिती करिता, गुंतवणूकदार <https://www.iepf.gov.in/IEPF/refund.html> ला भेट देऊ शकतात.

परिशिष्ट- I
गुंतवणूकदारांचे अधिकार व जबाबदाऱ्या

निवेशकों के अधिकार

- १ तुमच्या ब्रोकर कडून युनिक क्लायंट कोड (यूसीसी) मिळवण्याचा अधिकार
- २ मध्यस्थांकडून केव्हायसी आणि इतर कागदपत्रांची प्रत मिळवण्याचा अधिकार.
- ३ केवळ तुमच्या यूजीसी मध्येच व्यवहार करण्याचा अधिकार.
- ४ सदस्याशी सहमत असलेले निकष पूर्ण झाल्यावर ऑर्डर द्या.
- ५ सर्वोत्तम किंमत मिळवण्याचा अधिकार.
- ६ अंमलात आणलेल्या व्यवहारांसाठी कराराच्या नोट्स मिळवण्याचा अधिकार.
- ७ आकारलेल्या शुल्काची माहिती मागण्याचा अधिकार.
- ८ वेळेवर निधी आणि सिक््युरिटीज प्राप्त करण्याचा अधिकार.
- ९ ट्रेडिंग सदस्याकडून तुमच्या खात्यांचे तपशील (स्टेटमेंट) मिळवण्याचा अधिकार.
- १० खात्यांचे सेटलमेंट मागण्याचा अधिकार.
- ११ मान्य केलेल्या वेळापत्रकानुसार तपशील (स्टेटमेंट) मिळवण्याचा अधिकार.

गुंतवणूकदारांच्या जबाबदाऱ्या

- १ तुमच्या ग्राहकाला जाणून घ्या (केव्हायसी) कागदपत्रे अंमलात आणा आणि सहाय्यक कागदपत्रे उपलब्ध करावीत.
- २ ट्रेडिंग सदस्याशी सहमत असलेल्या ऐच्छिक अटी समजून घ्या.
- ३ ट्रेडिंग सदस्यांना दिलेले अधिकार समजून घ्या.
- ४ जोखीम प्रकटीकरण दस्तऐवज काळजीपूर्वक वाचा.
- ५ उत्पादन, ऑपरेशनल फ्रेमवर्क आणि टाइमलाइन समजून घ्या.
- ६ वेळेवर मार्जिनचा भरणा करा.
- ७ सेटलमेंट फंड आणि सिक्युरिटीजचा वेळेवर भरणा (पेमेंट) करा.
- ८ निधी आणि सिक्युरिटीजच्या हालचालीसाठी तुमचे बँक खाते आणि डीपी खाते पडताळत रहा.
- ९ धन और प्रतिभूतियों के आवागमन के लिए अपने बैंक खाते और डीपी खाते को सत्यापित करते रहें।
- १० तुमच्या काँट्रॅक्ट नोट्स आणि अकाउंट स्टेटमेंट्सचे पुनरावलोकन करत रहा.

७.२

परिशिष्ट- II अनधिकृत गुंतवणूक सल्लागारांविरुद्ध खबरदारी

सेबी नोंदणीकृत गुंतवणूक सल्लागार हे सेबी (गुंतवणूक सल्लागार) नियम, २०१३ अंतर्गत नियंत्रित केले जातात. "गुंतवणूक सल्लागार" म्हणजे अशी कोणतीही व्यक्ती जी ग्राहकांना किंवा इतर व्यक्तींना किंवा व्यक्तींच्या गटाला गुंतवणूक सल्ला देण्याच्या व्यवसायात गुंतलेली आहे किंवा स्वतःला गुंतवणूक सल्लागार म्हणून प्रस्तुत करणारी कोणतीही व्यक्ती, भले ही त्या व्यक्तीस कोणत्याही नावाने संबोधले जाईल.

या नियमनाचा उद्देश "गुंतवणूक सल्ला" नियंत्रित करणे आहे, जो सिक्युरिटीज किंवा गुंतवणूक उत्पादनांमध्ये गुंतवणूक, खरेदी, विक्री किंवा इतर कोणत्याही व्यवहाराशी संबंधित सल्ला यास संदर्भित करतो, ज्यामध्ये सिक्युरिटीज किंवा गुंतवणूक उत्पादने असलेल्या गुंतवणूक पोर्टफोलिओ वरील सल्ला समाविष्ट आहे. संप्रेषणाच्या इतर कोणत्याही पद्धतीद्वारे दिलेला गुंतवणूक सल्ला, मग तो लिखित असो किंवा मौखिक, त्यास गुंतवणूक सल्ला म्हणून मानला जाईल.

परंतु, ग्राहकांच्या फायद्यासाठी वृत्तपत्रे, मासिके, कोणत्याही इलेक्ट्रॉनिक, प्रसारण किंवा दूरसंचार माध्यमांद्वारे जनतेला मोठ्या प्रमाणात उपलब्ध करून दिलेला गुंतवणूक सल्ला या नियमांच्या उद्देशाने गुंतवणूक सल्ला म्हणून मानला जाणार नाही. गुंतवणूक सल्लागारांनी सेबीकडून नोंदणी प्राप्त करून घ्यावी आणि आचारसंहितेचे पालन करायला हवे.

सेबी नोंदणीशिवाय गुंतवणूक सल्लागार म्हणून काम करणे हे बेकायदेशीर आहे. अशा बेकायदेशीर कृती रोखण्यासाठी सेबी ठोस प्रयत्न करत आहे. काही बेईमान आणि अज्ञानी संस्था स्वतःची नोंदणी करत नाहीत आणि आचारसंहितेचे पालन करत नाहीत. गुंतवणूक सल्लागारांना स्वतःला सल्ला देण्यापुरते मर्यादित ठेवावे लागते आणि रोख रक्कम किंवा सिव्युरिटीज व्यवस्थापित करण्याचे काम ते करू शकत नाहीत.

म्हणूनच, गुंतवणूकदारांनी स्वतः जागरूक राहून बाजारात प्रचलित असलेल्या वरील पद्धतींपासून स्वतःचे संरक्षण करणे आवश्यक आहे आणि भांडवली बाजारात तज्ज्ञता असलेल्या तथाकथित संस्थांशी सावधगिरीने वागले पाहिजे. गुंतवणूकदारांना सल्ला देण्यात येतो की त्यांनी फक्त सेबी (गुंतवणूक सल्लागार) नियम, २०१३ अंतर्गत नोंदणीकृत संस्थांकडूनच गुंतवणूक सल्ला घ्यावा.

अशा संस्थांची यादी खालील वेबसाइट वर उपलब्ध आहे:

<https://www.sebi.gov.in/sebiweb/other/OtherAction.do?doRecognisedFpi=yes&intmId=13>

गुंतवणूक सल्लागारांशी व्यवहार करताना काय करावे आणि काय करू नये

काय करावे

- नेहमी सेबी नोंदणीकृत गुंतवणूक सल्लागारांशीच व्यवहार करा.
- सेबी नोंदणी क्रमांक तपासून घ्या. सेबी नोंदणीकृत सर्व गुंतवणूक सल्लागारांची यादी सेबी वेबसाइट (<https://www.sebi.gov.in>) वर उपलब्ध आहे.
- गुंतवणूक सल्लागाराकडे वैध नोंदणी प्रमाणपत्र असल्याची खात्री करा.
- तुमच्या गुंतवणूक सल्लागाराला फक्त सल्लागार शुल्काचाच भरणा करा.
- सल्लागार शुल्क फक्त बँकिंग चॅनेल द्वारे भरा आणि तुमच्या देयकांची माहिती देणाऱ्या योग्यरित्या स्वाक्षरी केलेल्या पावत्या मिळवा.
- गुंतवणूक सल्ला स्वीकारण्यापूर्वी नेहमीच तुमच्या जोखीम प्रोफाइलिंगची माहिती घ्या.
- या गोष्टीवर जोर द्या की गुंतवणूक सल्लागार तुमच्या जोखीम घेण्याच्या क्षमतेनुसार तुम्हांला सल्ला देईल आणि उपलब्ध गुंतवणूक पर्याय विचारात घेईल.
- सल्ला लागू करण्यापूर्वी तुमच्या गुंतवणूक सल्लागाराला सर्व संबंधित प्रश्न विचारा आणि तुमच्या शंका दूर करा.
- गुंतवणूक करण्यापूर्वी गुंतवणुकीचा जोखीम-परतावा प्रोफाइल तसेच तरलता आणि सुरक्षितता पैलूंचे मूल्यांकन करा.
- कोणत्याही गुंतवणूक सल्लागाराचा सल्ला स्वीकारण्यापूर्वी अटी आणि शर्ती लेखी स्वरूपात, योग्यरित्या स्वाक्षरी करून घेण्याचा आणि शिक्का करून घेण्याचा आग्रह धरा. या अटी आणि शर्ती काळजीपूर्वक वाचा, विशेषतः सल्लागार शुल्क, सल्लागार योजना, शिफारसींची श्रेणी इ. बद्दल.
- तुमच्या व्यवहारांमध्ये नेहमी सावधगिरी बाळगा.
- तुमच्या शंका/तक्रारींचे निवारण करण्यासाठी योग्य अधिकाऱ्यांशी संपर्क साधा.
- खात्रीशीर किंवा हमी परतावा देणाऱ्या गुंतवणूक सल्लागारांबद्दल सेबीला माहिती द्या.

काय करू नये

- नोंदणी नसलेल्या संस्थांशी कोणताही व्यवहार करू नका.
- गुंतवणूक सल्ल्याच्या नावाखाली दिल्या जाणाऱ्या स्टॉक टिप्सना बळी पडू नका.
- गुंतवणूकीसाठी गुंतवणूक सल्लागाराला तुमचे पैसे देऊ नका.
- खात्रीशीर परताव्याच्या आश्वासनाला बळी पडू नका.
- तर्कसंगत गुंतवणूक निर्णयांवर लोभाचा प्रभाव पडू देऊ नका.
- आकर्षक जाहिराती किंवा बाजारातील अफवांना बळी पडू नका.
- कोणत्याही गुंतवणूक सल्लागार किंवा त्याच्या प्रतिनिधींकडून आलेल्या फोन कॉल किंवा संदेशांवर आधारित व्यवहार करणे टाळा.
- गुंतवणूक सल्लागारांकडून वारंवार येणाऱ्या संदेशांवर आणि कॉलवर आधारित निर्णय घेऊ नका.
- गुंतवणूक सल्लागाराच्या कोणत्याही वेबसाइट द्वारे दिल्या जाणाऱ्या मर्यादित कालावधीच्या सवलती किंवा इतर प्रोत्साहने, भेटवस्तू इत्यादींना बळी पडू नका.
- अशा गुंतवणुकीत घाई करू नका जी तुमच्या जोखीम क्षमतेशी आणि गुंतवणूक उद्दिष्टांशी जुळत नसेल.
- कधीही रोखीने (कॅश) व्यवहार करू नका.

७.३

परिशिष्ट- II एएसबीए मध्ये युनिफाइड इंटरफेस (यूपीआय)

गुंतवणूकदार आता पेमेंट यंत्रणा म्हणून युनिफाइड पेमेंट्स इंटरफेस (यूपीआय) वापरून आयपीओ मध्ये गुंतवणूक करू शकतात. यूपीआय ही एक अशी प्रणाली आहे जी एकाच मोबाइल ॲप्लिकेशन वर (कोणत्याही सहभागी बँकेच्या) अनेक बँक खात्यांना कार्य करण्यास सक्षम करते जिथे अनेक बँकिंग सुविधा, अखंड निधी हस्तांतरण आणि व्यापारी पेमेंट एकाच ठिकाणी एकत्र येतात.

यूपीआय वापरून गुंतवणूक कशी करावी:

यूपीआय द्वारे आयपीओ मध्ये गुंतवणूक करण्याच्या प्रक्रियेत खाली नमूद केल्याप्रमाणे 3 प्रमुख पायऱ्यांचा समावेश आहे.

०१

यूपीआय द्वारे बोली लावणे:

गुंतवणूकदारांनी अर्ज फॉर्म मध्ये बोली तपशील तसेच त्यांचा यूपीआय आयडी भरावा. अर्ज मध्यस्थांकडे सादर केले जाऊ शकतात जो स्टॉक एक्सचेंजच्या बोली प्लॅटफॉर्मवर यूपीआय आयडीसह बोली तपशील अपलोड करेल. स्टॉक एक्सचेंज हा इश्यू करणाऱ्या कंपनीने नियुक्त केलेल्या एस्क्रो/ प्रायोजक बँकेसोबत बोली तपशील आणि गुंतवणूकदाराचा यूपीआय आयडी इलेक्ट्रॉनिक पद्धतीने शेअर करेल.

०२

निधी ब्लॉक करणे:

एस्क्रो/प्रायोजक बँक गुंतवणूकदाराला विनंती करेल की त्यांनी अर्जाच्या रकमेइतकी रक्कम ब्लॉक करण्याची आणि वाटपानंतर (अलॉटमेंट) रक्कम डेबिट करण्याची परवानगी द्यावी. गुंतवणूकदाराच्या विनंतीनुसार, निधी गुंतवणूकदाराच्या खात्यात ब्लॉक केला जाईल आणि गुंतवणूकदारांना त्याची माहिती दिली जाईल

०३

शेअर्स वाटपानंतर (अलॉटमेंट)**पेमेंट प्रक्रिया:**

शेअर्स वाटप झाल्यानंतर, गुंतवणूकदाराच्या खात्यातून पैसे डेबिट करण्याची प्रक्रिया सुरू होईल आणि जास्तीची रक्कम अनब्लॉक केली जाईल. ही प्रक्रिया गुंतवणूकदाराने निधी ब्लॉक करताना त्याच्या यूपीआय पिनचा वापर करून दिलेल्या अधिकारावर आधारित असेल.

आयपीओ मध्ये गुंतवणूक करण्यासाठी यूपीआय वापरताना लक्षात ठेवण्याच्या गोष्टी:

- एखाद्या अश्या बँकेसह आपला यूपीआय आयडी बनवा जिचे नाव स्व-प्रमाणित सिंडिकेट बँक (एससीएसबी) 'बँकांची सूची' मध्ये उल्लेखित असेल आणि जारीकर्ता बँकेच्या रूपात कार्य करण्यासाठी पात्र असेल, ज्याची यादी सेबीच्या वेबसाइट वर उपलब्ध आहे.
- केवळ त्याच मोबाइल ॲप्लिकेशन आणि यूपीआय हँडलचा उपयोग करा जे सार्वजनिक निर्गमांमध्ये यूपीआयचा वापर करण्यासाठी पात्र मोबाइलच्या 'सूची' मध्ये उल्लेखित असतील. ॲप्लिकेशनची यादी सेबीच्या वेबसाइट वर उपलब्ध आहे.
- तुमचा अर्ज फक्त त्या सिंडिकेट सदस्याला, किंवा नोंदणीकृत स्टॉक ब्रोकरला, किंवा रजिस्ट्रार आणि ट्रान्सफर एजंटला किंवा यूपीआय पेमेंट यंत्रणा असलेल्या डिपॉझिटरी सहभागीला सबमिट करा.
- तृतीय पक्ष यूपीआय आयडी किंवा तृतीय पक्ष बँक खाते वापरणाऱ्या गुंतवणूकदारांना अलॉटमेंटच्या वेळी विचारात घेतले जाणार नाही.
- यूपीआय वर आयपीओ अर्ज करण्याची मर्यादा प्रति व्यवहार २ लाख रुपये आहे आणि ती फक्त किरकोळ वैयक्तिक गुंतवणूकदारांसाठी उपलब्ध आहे.
- नियुक्त मध्यस्थांच्या मार्फत किरकोळ वैयक्तिक गुंतवणूकदारांनी केलेल्या अर्जासाठी, निधी ब्लॉक करण्यासाठी नियुक्त मध्यस्थांकडून एससीएसबी'ज कडे फॉर्म प्रत्यक्ष हस्तांतरित करण्याची प्रक्रिया बंद करण्यात आली आहे आणि फक्त यूपीआय यंत्रणा टी + 3 दिवसांच्या विद्यमान वेळेच्या मर्यादेसह सुरू राहिल.

परिशिष्ट-IV गुंतवणूकदार चार्टर - स्टॉक ब्रोकर

गुंतवणूकदारांना शेअर ब्रोकर्सच्या विविध गतिविधी जसे की खाते उघडणे, केव्हायसी आणि वैयक्तिक पडताळणी, तक्रार निवारण, कॉट्टेक्ट नोट्स आणि विविध तपशील (स्टेटमेंट) जारी करणे, डिमटेरियलायझेशन/ रिमटेरियलायझेशनची प्रक्रिया इत्यादी, यांबद्दल जागरूक करण्यासाठी सेबीने बाजारातील सहभागींशी सल्लामसलत करून एमआयआय आणि सेबी नियंत्रित संस्था/मध्यस्थांसाठी एक गुंतवणूकदार चार्टर तयार केला आहे. त्यात गुंतवणूकदारांना प्रदान केल्या जाणाऱ्या सेवा, गुंतवणूकदारांचे हक्क, स्टॉक ब्रोकर्सच्या विविध गतिविधी यांसह वेळेची मर्यादा, गुंतवणूकदारांसाठी काय करावे आणि काय करू नये आणि तक्रार निवारण यंत्रणा इ. बाबींचा तपशील आहे.

दृष्टि

गुंतवणूकदारांसाठी संपत्ती निर्मिती मध्ये योगदान देण्याच्या उद्देशाने, ग्राहकांना निष्पक्ष आणि पारदर्शक पद्धतीने सिक्युरिटीज मध्ये व्यापार करण्याची सुविधा प्रदान करताना नैतिकता आणि अनुपालनाच्या सर्वोच्च मानकांचे पालन करणे.

लक्ष्य

- नावीन्यपूर्णता, कार्यक्षमता वाढ आणि तंत्रज्ञानाचा वापर करून उच्च दर्जाची आणि विश्वासाहर् सेवा प्रदान करणे.
- गुंतवणूकदारांसोबत विश्वास आणि नैतिकतेचे नाते प्रस्थापित करणे आणि राखणे.
- अनुपालन आणि पारदर्शकतेच्या सर्वोच्च मानकांचे पालन करणे.
- सेवा प्रदान करताना 'गुंतवणूकदारांच्या हिताचे रक्षण' करण्याचे ध्येय नेहमीच सर्वोच्च ठेवणे.

गुंतवणूकदारांना पुरविल्या जाणाऱ्या सेवा

- गुंतवणूकदारांच्या वतीने व्यवहारांची अंमलबजावणी.
- कॉट्टेक्ट नोट्स जारी करणे.
- मार्जिन देय पेमेंट्स बाबत माहिती जारी करणे.
- 'अर्ली पे-इन' बंधन सूचनांची अंमलबजावणी सुलभ करणे.
- ग्राहक निधीचे सेटलमेंट करणे.
- क्लायंट अनपेड सिक्युरिटीज अकाउंट (सीयूएसए) मध्ये ठेवलेल्या सिक्युरिटीजची माहिती प्रदान करणे.
- निधी धारणा (फंड रिटेंशन) विवरण जारी करणे.
- ऑपरेशनल आणि मार्केट जोखीम कमी करण्यासाठी जोखीम व्यवस्थापन प्रणाली.
- ग्राहकाने निर्देशित केल्यानुसार सिस्टम मध्ये क्लायंट प्रोफाइल बदलांना सुलभ करणे.
- एक्सचेंज परिपत्रकांबाबत क्लायंट सोबत माहिती शेअर करणे.
- गुंतवणूकदारांच्या तक्रारींचे निवारण करणे.

गुंतवणूकदारांचे हक्क

- तुमचे खाते हाताळणाऱ्या व्यक्तीच्या कामाचा इतिहास आणि पार्श्वभूमी याबद्दल माहिती मागण्याचा तसेच फर्मची माहिती मागण्याचा आणि फर्मकडून माहिती मिळवण्याचा अधिकार.
- गुंतवणूक करण्यापूर्वी कोणत्याही गुंतवणुकीच्या जोखीम, दायित्वे आणि खर्चाची पूर्णपणे माहिती मिळवण्याचा अधिकार.
- तुमच्या आर्थिक गरजा आणि गुंतवणुकीच्या उद्दिष्टांच्या अनुरूप तयार केलेल्या शिफारसी मिळवण्याचा अधिकार.

- सर्व पूर्ण केलेल्या खाते फॉर्म आणि करारांच्या एक-एक प्रती प्राप्त करा.
- अचूक आणि समजण्याजोगे खाते विवरणपत्रे प्राप्त करा.
- तुम्ही करत असलेल्या व्यवहारांशी संबंधित अटी आणि शर्ती समजून घेण्याचा अधिकार.
- तुमचा निधी वेळेवर मिळवा आणि निधीच्या प्रवेशावरील कोणत्याही निर्बंध किंवा मर्यादांबद्दल माहिती प्राप्त करा.
- देखभाल किंवा सेवा शुल्क, व्यवहार किंवा विमोचन शुल्क (रिडम्प्शन फीस) आणि दंड याबद्दल संपूर्ण माहिती मिळवण्याचा अधिकार.
- फर्मच्या अनुपालन अधिकाऱ्याशी तुमच्या तक्रारींवर चर्चा करा आणि तुमच्या दृष्टीने महत्त्व असलेल्या गोष्टी त्वरीत सोडवण्यावर लक्ष द्या आणि योग्य विचार करूनच पुढे जा.

समयसीमा के साथ स्टॉक ब्रोकर्स की विभिन्न गतिविधियां

अनु. क्र.	गतिविधी	अपेक्षित वेळमर्यादा
१	के.आर.ए. सिस्टीम मध्ये केव्हायसी नोंदणी आणि सी.के.व्हाय.सी.आर. नोंदणी	खाते उघडल्यापासून १० दिवसांच्या आत
२	क्लायंट ऑनबोर्डिंग	तात्काळ, परंतु एका आठवड्यापेक्षा जास्त नाही
३	ऑर्डर अंमलबजावणी	ऑर्डर मिळाल्यानंतर लगेच, परंतु त्याच दिवसापेक्षा जास्त नाही
४	युनिक क्लायंट कोडचे वाटप (अलॉटमेंट)	ट्रेडिंग करण्यापूर्वी
५	ग्राहकास योग्यरित्या पूर्ण केलेल्या क्लायंट नोंदणी कागदपत्रांची प्रत	ट्रेडिंग सदस्याने एक्सचेंज वर युनिक क्लायंट कोड अपलोड केल्याच्या तारखेपासून ७ दिवसांच्या आत
६	काँट्रॅक्ट नोट जारी करणे	ट्रेडच्या अंमलबजावणीपासून २४ तासांच्या आत
७	क्लायंट कडून आगाऊ मार्जिन गोळा करणे	ट्रेड शुरू होने से पहले
८	इतर मार्जिन देय देयकांबाबत माहिती देणे	टी-दिवसाच्या शेवटी
९	क्लायंट निधीची पुर्तता (सेटलमेंट) करणे	ग्राहकांच्या पसंतीनुसार खाते सेटलमेंट (आरएएस) साठी ३० दिवस / ९० दिवसांच्या मान्य कालावधीनुसार. जर आरएएस वर सहमती दिली गेली नसेल तर पेमेंट केल्याच्या २४ तासांच्या आत
१०	निधी, सिक्युरिटीज आणि कमॉडिटीज करिता खात्यांचे विवरणपत्र	आठवड्याच्या आधारावर (पुढील आठवड्याच्या चार व्यवसाय दिवसांच्या आत)
११	राखून ठेवलेले निधी/ कमोडिटीजचे विवरणपत्र जारी करणे	सेटलमेंटच्या तारखेपासून ५ दिवसांच्या आत
१२	वार्षिक जागतिक विवरणपत्र जारी करणे	आर्थिक वर्षाच्या समाप्तीपासून ३० दिवसांच्या आत
१३	दिवसांच्या आत १३ गुंतवणूकदारांच्या तक्रारींचे निवारण करणे	तक्रार मिळाल्यापासून ३० दिवसांच्या आत

काय करावे

- खाते उघडण्याच्या फॉर्म वर स्वाक्षरी करण्यापूर्वी सर्व कागदपत्रे आणि अटी व शर्ती काळजीपूर्वक वाचा.
- केव्हायसीची प्रत, खाते उघडण्याच्या कागदपत्रांची प्रत आणि यूनिक क्लायंट कोड प्राप्त करा.
- विविध ट्रेडिंग व क्लिअरिंग आणि सेटलमेंट प्रक्रियांशी संबंधित उत्पादन/ ऑपरेशनल फ्रेमवर्क/ समयसीमा (टाइमलाइन) वाचा.
- ब्रोकरेज, शुल्क आणि आकारले जाणारे इतर शुल्क याबद्दल संपूर्ण माहिती मिळवा.
- तुमच्या व्यवहारांवर नियमित सूचना मिळविण्यासाठी तुमचा मोबाईल नंबर आणि ईमेल आयडी तुमच्या ट्रेडिंग, डिमॅट आणि बँक खात्यांमध्ये अवश्य नोंदवा.
- जर अंमलात आणली असेल तर पॉवर ऑफ अॅटर्नीची एक प्रत नक्कीच प्राप्त करा. तथापि, सेबी/स्टॉक एक्सचेंजेस अनुसार, पॉवर ऑफ अॅटर्नी देणे ही अनिवार्य आवश्यकता नाही. पॉवर ऑफ अॅटर्नी देण्यापूर्वी, दिलेल्या अधिकारांची व्याप्ती आणि त्यांचे परिणाम काळजीपूर्वक तपासा.
- अंमलात आणलेल्या व्यवहारांसाठी व्यवहार पूर्ण झाल्यानंतर २४ तासांच्या आत काँट्रॅक्टच्या नोट्स मिळवा, ज्यामध्ये व्यवहार मूल्य, ब्रोकरेज, जीएसटी आणि एसटीटी इ. स्वतंत्रपणे दर्शविल्या गेल्या असतील.
- पेमेंट केल्यानंतर २४ तासांच्या आत निधी आणि सिव्युरिटीज/कमॉडिटीज वेळेवर प्राप्त करा.
- व्यवहारांचे तपशील (ट्रेड्स), काँट्रॅक्ट नोट्स आणि खाते विवरणपत्रे नेहमी तपासा आणि कोणत्याही प्रकारच्या तफावती करिता संबंधित अधिकाऱ्यांशी संपर्क साधा. एक्सचेंजेने प्रदान केलेल्या व्यापार पडताळणी सुविधेचा वापर करून एक्सचेंज वेबसाइट वरील व्यापार (ट्रेड) तपशीलांची पडताळणी करा.
- वेळोवेळी खात्यांचे विवरणपत्र प्राप्त करा. जर चालू खाते (रनिंग अकाउंट) सेटलमेंटचा पर्याय निवडला असेल, तर ग्राहकाने दिलेल्या पर्याय (३० किंवा ९० दिवस) अनुसार स्टॉक ब्रोकर द्वारे खाते सेटल केले पाहिजे.
- कोणत्याही तक्रारीच्या बाबतीत, विहित वेळेत तक्रारीचे निराकरण करण्यासाठी स्टॉक ब्रोकर किंवा स्टॉक एक्सचेंज किंवा सेबीशी संपर्क साधा.

काय करू नये

- नोंदणीकृत नसलेल्या स्टॉक ब्रोकरशी कोणत्याही प्रकारचा व्यवहार करू नका.
- तुमच्या खाते उघडण्याच्या आणि केव्हायसी फॉर्म मधील रिकाम्या जागा खोडून टाकायला विसरू नका.
- खाते उघडण्याची प्रक्रिया आणि केव्हायसी फॉर्म अपूर्ण जमा करू नका.
- ट्रेडिंग खात्याच्या संबंधित माहिती मध्ये कोणतेही बदल झाल्यास सूचित करायला विसरू नका आणि सिस्टम मध्ये अपडेट्सची पुष्टी प्राप्त करा.
- स्टॉक ब्रोकर व्यतिरिक्त इतर कोणालाही ट्रेडिंग करण्याच्या उद्देशाने निधी हस्तांतरित करू नका. स्टॉक ब्रोकरच्या कर्मचाऱ्याच्या नावाने कोणतेही पेमेंट केले गेले नाही पाहिजे.
- स्टॉक एक्सचेंज कडून केलेल्या ट्रेडिंग बदल प्राप्त झालेल्या कोणत्याही ईमेल/ एसएमएसकडे दुर्लक्ष करू नका आणि जर एखादी विसंगती दिसली तर तिचे त्वरित निराकरण करून घ्या.

तक्रार निवारण यंत्रणा

- स्तर १- स्टॉक ब्रोकरच्या गुंतवणूकदार तक्रार ई-मेल आयडीद्वारे स्टॉक ब्रोकरशी संपर्क साधा. तक्रार मिळाल्यापासून ३० दिवसांच्या आत स्टॉक ब्रोकर तक्रार त्वरित सोडवण्याचा प्रयत्न करेल.
- स्तर २- संबंधित एक्सचेंजच्या वेबसाइट वर नमूद केलेल्या तक्रार यंत्रणेचा वापर करून स्टॉक एक्सचेंजशी संपर्क साधा.
- स्टॉक एक्सचेंज मधील तक्रार निवारण प्रक्रिया आलेख स्वरूपात (ग्राफिकली) दर्शविली आहे.

ग्राहकाने दाखल केलेली तक्रार

• ब्रोकरच्या स्पष्टीकरणाने ग्राहक समाधानी नाही.	<ul style="list-style-type: none">• ब्रोकरसोबत शेअर केले गेलेले• ब्रोकरचे स्पष्टीकरण ग्राहकासह शेअर केले गेलेले• सौहार्दपूर्ण/मैत्रीपूर्ण तोडगा काढण्याचा प्रयत्न
<ul style="list-style-type: none">• जी.आर.सी. समोर सादर केले जाते• ग्राहकाद्वारे जी.आर.सी. आदेश स्वीकार्य आहे,• तक्रारीचे निराकरण झाले आहे.	ग्राहक जी.आर.सी. आदेशावर समाधानी नाही.
ग्राहक लवाद निर्णयावर समाधानी नाही	<ul style="list-style-type: none">• लवादासाठी (आर्बिट्रेशन) अर्ज दाखल करा• लवादाचा निर्णय मंजूर
<ul style="list-style-type: none">• अपीलीय मध्यस्थी करिता अर्ज दाखल करा• अपीलीय निर्णय मंजूर	ग्राहक जी.आर.सी. आदेशावर समाधानी नाही.

ग्राहक योग्य न्यायालयात दावा दाखल करू शकतो

स्टॉक एक्सचेंज मध्ये स्टॉक ब्रोकरस विरुद्ध तक्रार निवारण प्रक्रियेसाठी वेळमर्यादा

अनु. क्र.	गतिविधी	अपेक्षित वेळमर्यादा
१	तक्रारीची पावती	तक्रार दिन (सी दिवस).
२	गुंतवणूकदाराकडून अतिरिक्त माहिती मिळवणे, जर काही असेल तर, आणि ती विहित केल्यानुसार स्टॉक ब्रोकरकडे पाठवणे	सी + ७ कामकाजाचे दिवस.
३	तक्रारीची नोंदणी करणे आणि ती पुढे स्टॉक ब्रोकरकडे पाठवणे	सी + ८ कामकाजाचे दिवस म्हणजे टी -दिवस.

अनु. क्र.	गतिविधी	अपेक्षित वेळमर्यादा
४	सौहार्दपूर्ण/ मैत्रीपूर्ण निराकरण	टी + १५ कामकाजाचे दिवस.
५	जर कोणतेही सौहार्दपूर्ण/ मैत्रीपूर्ण निराकरण झाले नाही तर, तक्रार निवारण समिती (जीआरसी) कडे पाठवणे	टी + १६ कामकाजाचे दिवस.
६	जीआरसी नंतर संपूर्ण निराकरण प्रक्रिया	टी + ३० कामकाजाचे दिवस.
७	अशी प्रकरणे ज्यात जीआरसी सदस्याला अतिरिक्त माहितीची आवश्यकता असेल तर, जीआरसी आदेश १५ दिवसांच्या आत पूर्ण व्हायला हवा.	टी + 45 कामकाजाचे दिवस.
८	जीआरसी आदेशाची अंमलबजावणी	जर आदेश गुंतवणूकदाराच्या बाजूने असेल, तर जीआरसी आदेश मिळाल्यानंतर स्टॉक ब्रोकरच्या निधीस डेबिट करा. डेबिटचा आदेश ताबडतोब किंवा जीआरसी ऑर्डर मध्ये दिलेल्या सूचनांच्या अनुसार जारी केला जातो.
९	जर स्टॉक ब्रोकर जीआरसीच्या आदेशावर असमाधानी असेल, तर तो मध्यस्थीचा लाभ घेण्याचा विचार करेल.	आदेश मिळाल्यापासून ७ दिवसांच्या आत.
१०	जर स्टॉक ब्रोकरचा हेतू प्राप्त झाला असेल आणि जीआरसी आदेशाची रक्कम २० लाख रुपयांपर्यंत असेल तर	गुंतवणूकदार हा गुंतवणूकदार संरक्षण निधी (आयपीएफ) कडून अंतरिम सवलतीसाठी पात्र आहे. गुंतवणूकदाराकडून हमीपत्र घेतल्यानंतर अंतरिम सवलत जीआरसी आदेशाच्या रकमेच्या ५०% किंवा २ लाख रुपये, यापैकी जे कमी असेल ती प्रदान केली जाईल.
११	स्टॉक ब्रोकर लवादासाठी अर्ज करेल	जीआरसीच्या शिफारसीच्या तारखेपासून ६ महिन्यांच्या आत
१२	जर स्टॉक ब्रोकरने 6 महिन्यांच्या आत लवादासाठी अर्ज केला नाही तर	अंतरिम मदत म्हणून दिलेल्या रकमेचे समायोजन केल्यानंतर जीआरसी आदेशाची रक्कमेचा गुंतवणूकदाराला भरणा (पेमेंट) केला जाईल.

सारांश यह है कि भारतीय प्रतिभूति बाजार एक मजबूत, पारदर्शी और बहुस्तरीय शिकायत निवारण प्रणाली प्रदान करता है जो निवेशकों को अपनी शिकायतों को सुगमतापूर्वक हल करने में सक्षम बनाता है। चाहे स्कोर्स या स्मार्ट ओडीआर प्लेटफॉर्म हो, निवेशकों को समय पर और निष्पक्ष समाधान ऑनलाइन हासिल करने के लिए सुविधा उपलब्ध है। शुरु से अंत तक विवाद समाधान के बारे में अधिक जानकारी के लिए, आप सेबी के अक्सर पूछे जानेवाले प्रश्नों (एफएक्यू) के अनुभाग पर जा सकते हैं।

स्कोर्स और स्मार्ट ओडीआर दोनों को डायग्राम की मदद से स्पष्ट रूप से समझाया जाना चाहिए। डायग्राम के शीर्षकों में स्पष्ट रूप से बताया जाना चाहिए कि इसके माध्यम से किस प्रक्रिया को समझाया जा रहा है।

क्या आप जानते हैं

1. आप शिकायत, ओडीआर, समाधान के लिए अपने नज़दीकी आईएससी पर जा सकते हैं।
2. सेबी की स्कोर वेबसाइट पर आईएससी की सूची
3. अधिक जानकारी के लिए – सेबी एफएक्यू

ट्रेडिंग सदस्य/ क्लिअरिंग मेंबर (टीएम/सीएल) कडून पेमेंट मध्ये चूक झाल्यास गुंतवणूकदारांच्या दाव्यांचे/ तक्रारींची हाताळणी.

जर एखादा स्टॉक ब्रोकर डिफॉल्ट झाला तर गुंतवणूकदारांच्या फायद्यासाठी स्टॉक एक्सचेंज द्वारे खालील पावले उचलली जातात: कदम उठाए जाते हैं:

- स्टॉक ब्रोकरला डिफॉल्टर म्हणून घोषित करणारे एक परिपत्रक जारी केले जाते.
- डिफॉल्टर स्टॉक ब्रोकरची माहिती स्टॉक एक्सचेंजच्या वेबसाइट वर प्रसारित केली जाते.
- स्टॉक ब्रोकरला डिफॉल्टर म्हणून घोषित करण्यासाठी आणि विशिष्ट कालावधीत दावे मागवण्याची एक सार्वजनिक सूचना (नोटिस) जारी केली जाते.
- निर्दिष्ट कालावधीत दावे दाखल करणे सुलभ करण्यासाठी ईमेल आणि एसएमएसच्या माध्यमातून डिफॉल्टर स्टॉक ब्रोकरच्या ग्राहकांना सूचना दिली जाते.

गुंतवणूकदारांच्या माहिती करिता स्टॉक एक्सचेंजच्या वेबसाइट वर खालील माहिती उपलब्ध आहे:

- आयपीएफ कडून भरपाई करिता दाव्यांसाठी पात्रता निकष.
- डिफॉल्ट स्टॉक ब्रोकर विरुद्ध दावा दाखल करण्यासाठी दावा फॉर्म.
- डिफॉल्ट स्टॉक ब्रोकर विरुद्ध गुंतवणूकदारांच्या दाव्यांच्या प्रक्रियेवर वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न.
- ग्राहकांच्या दाव्याची स्थिती ऑनलाइन तपासण्याची तरतूद.
- स्तर ३ - स्टॉक ब्रोकर/ स्टॉक एक्सचेंज स्तरावर निराकरण न झालेल्या तक्रारी सेबी कडे स्कोर्स (सेबी ची एक वेब आधारित केंद्रीकृत तक्रार निवारण प्रणाली) <https://scores.sebi.gov.in> वर दाखल करता येतात.

७.५

परिशिष्ट V

स्टॉक एक्सचेंज आणि डिपॉझिटरीज मधील गुंतवणूकदार संरक्षण निधी करिता मार्गदर्शक तत्त्वे

पात्र दावे

- निर्दिष्ट कालावधीत डिफॉल्टिंग टीएम विरुद्ध प्राप्त झालेले दावे आयपीएफ कडून भरपाई करिता पात्र असतील.
- जर ग्राहकाने स्टॉक एक्सचेंज मध्ये नोंदणीकृत डिफॉल्टिंग टीएमच्या अधिकृत व्यक्तींमार्फत व्यवहार केले असतील, तर असे ग्राहक आयपीएफ कडून भरपाई करिता देखील पात्र असतील.

- जर निर्दिष्ट कालावधी संपल्याच्या तारखेपासून तीन वर्षांच्या आत पात्र दावा उद्भवला, तर असे दावे:
 - अशा प्रकरणांमध्ये दावेदार आयपीएफ कडून भरपाई करिता पात्र राहणार नाही, ज्यामध्ये डिफॉल्ट करणार्या टीएम चे निधी अपुरे असेल. अशा प्रकरणांमध्ये आयपीएफ ट्रस्ट स्वतःला असे तथ्य देऊन खात्री देईल की दावेदाराच्या नियंत्रणाबाहेरील परिस्थितीमुळे निर्दिष्ट कालावधीत दावा दाखल न करणारा ठरला आहे.
 - अशा प्रकरणांमध्ये दावेदार आयपीएफ कडून भरपाई करिता पात्र राहणार नाही, ज्यामध्ये डिफॉल्ट करणार्या टीएम चे शिल्लक निधी डिफॉल्ट करणार्या टीएम ला परत केले गेले असेल. यावर विचार तेव्हाच केला जाईल जेव्हा स्टॉक एक्सचेंजने याची तपासणी केल्यानंतर स्वतःला खात्री देऊन संतुष्ट करेल की दावेदाराच्या नियंत्रणाबाहेरील परिस्थितीमुळे निर्दिष्ट कालावधीत दावा दाखल न करणारा ठरला आहे.
- निर्दिष्ट कालावधी संपल्याच्या तारखेपासून तीन वर्षांनंतर उद्भवणारा कोणताही दावा दिवाणी (सिविल) वाद म्हणून निकाली काढता येऊ शकतो.
- फक्त गुंतवणूकदार किंवा सदस्यांचे दावेच आयपीएफ कडून भरपाई करिता पात्र असतील आणि कोणत्याही परिस्थितीत स्टॉक एक्सचेंजच्या टीएमचे किंवा टीएमच्या सहयोगींचे दावे आयपीएफ कडून भरपाई करिता पात्र राहणार नाहीत.
- सट्टेबाजीच्या व्यवहारातून उद्भवणारे गुंतवणूकदार किंवा सदस्यांचे दावे आयपीएफ कडून भरपाई करिता पात्र राहणार नाहीत.

दाव्यांसाठी मर्यादा

- शेअर बाजार आयपीएफ ट्रस्ट आणि सेबी यांच्याशी सल्लामसलत करून प्रत्येक गुंतवणूकदारासाठी योग्य भरपाई मर्यादा निश्चित करतील.
- स्टॉक एक्सचेंज, त्यांच्या आयपीएफ ट्रस्टशी सल्लामसलत करून, दर तीन वर्षांनी कमीत कमी एकदा गुंतवणूकदाराच्या एकाच दाव्यासाठी उपलब्ध असलेल्या भरपाईच्या रकमेचा आढावा घेतील आणि त्यात हळूहळू वाढ करतील.
- स्टॉक एक्सचेंज त्यांच्याद्वारे निश्चित केलेल्या भरपाई मर्यादा आणि त्यात कोणतेही बदल प्रसिध्दी पत्रक आणि त्यांच्या वेबसाइट द्वारे जनतेला कळवतील.

डिफॉल्ट टीएमच्या सदस्यांसाठी आयपीएफ कडून वैध दाव्यांचे निर्धारण

- एकदा स्टॉक एक्सचेंजने टीएमला डिफॉल्टर म्हणून घोषित केले आहे याची पुष्टी केली की, दावा मंजुरी आणि पुष्टीकरणासाठी मॅबर कोअर सेटलमेंट गॅरंटी फंड कमिटी (एमसीएसजीएफसी) समोर ठेवला जाईल. वैध दाव्यांबद्दल एमसीएसजीएफसीचा सल्ला तात्काळ वितरणासाठी आयपीएफ ट्रस्टकडे पाठवला जाईल जेणेकरून याचे तात्काळ वितरण केले जाईल.
- जर दाव्याची रक्कम आयपीएफ अंतर्गत कव्हरेज मर्यादेपेक्षा जास्त असेल किंवा एमसीएसजीएफसीने स्वीकारलेली आणि पुष्टी केलेली रक्कम दाव्याच्या रकमेपेक्षा कमी असेल, तर गुंतवणूकदार उर्वरित रकमेसाठी एक्सचेंज यंत्रणेबाहेर किंवा एक्सचेंज यंत्रणेच्या बाहेरील मध्यस्थ वा एक्सचेंज यंत्रणेच्या बाहेरील इतर कोणत्याही कायदेशीर मंचाकडे दावा करण्यास स्वतंत्र असेल.

आयपीएफ कडून दाव्यांचे वितरण

- आयपीएफ ट्रस्ट आयपीएफ मधून गुंतवणूकदाराला भरपाईची रक्कम वितरित करेल आणि अशी भरपाई गुंतवणूकदाराच्या एकाच दाव्यासाठी विहित केलेल्या कमाल रकमेपेक्षा जास्त नसावी.
- जर डिफॉल्टिंग टीएम ची मालमत्ता कमी पडली तर गुंतवणूकदाराला आयपीएफ मधून भरपाई वितरित केली जाईल, जी गुंतवणूकदाराच्या एकाच दाव्यासाठी निर्धारित केलेल्या कमाल रकमेच्या अधीन असेल.

- दाव्यांचे वितरण करण्यासाठी आयपीएफ ट्रस्टला डिफॉल्टिंग टीएमच्या मालमत्तेच्या वसुलीची वाट पाहण्याची गरज नाही;
- स्टॉक एक्सचेंज क्लायंट कडून नुकसान भरपाई हमी घेण्याची पद्धत स्वीकारणार नाही.
- स्टॉक एक्सचेंज याची खात्री करेल की डिफॉल्टिंग टीएमच्या मालमत्तेतून वसूल केलेली रक्कम स्टॉक एक्सचेंजच्या उपनियमांनुसार खालील गोष्टी पूर्ण केल्यानंतरच डिफॉल्टिंग टीएमला परत केली जाईल:-

- टीएमच्या क्लायंट कडून प्राप्त झालेले दावे
- ज्या स्टॉक एक्सचेंज मध्ये डिफॉल्टिंग टीएम सदस्य होता त्या सर्व स्टॉक एक्सचेंजचे पात्र दावे;
- सेबीचे दावे, जर असतील तर;
- डिफॉल्टिंग टीएम विरुद्ध प्रलंबित खटला;
- निर्दिष्ट कालावधी संपल्यानंतरही टीएमच्या ग्राहकांच्या दाव्यांच्या अंदाजित मूल्य प्राप्त होणे बाकी असल्याच्या स्थितीत. ही अंदाजित रक्कम निर्दिष्ट कालावधी संपल्याच्या तारखेपासून जास्तीत जास्त तीन वर्षांच्या कालावधी करिता स्टॉक एक्सचेंज द्वारे राखून ठेवली पाहिजे.

चूककर्ता टीएम की परिसंपत्तियों से प्राप्त तथा स्टॉक एक्सचेंज द्वारा रखी गई किसी भी राशि को एक अलग ब्याज वाले खाते में रखा जाएगा तथा यदि समय-सीमा के बाद भी धनराशि का दावा नहीं किया जाता है तो उसे चूककर्ता टीएम को वापस कर दिया जाएगा।

खुलासे

- स्टॉक एक्सचेंज आणि डिपॉझिटरीजना सल्ला देण्यात येतो कीत्यांनी
- तुमच्या वेबसाइट वर आयपीएफचा निधी उघड करा आणि तो दरमहा अपडेट करा.
 - तुमच्या वेबसाइट वर आयपीएफ कडून गुंतवणूकदारांच्या दाव्यांच्या प्रक्रियेबाबतची तुमची धोरणे प्रसिद्ध करा, ज्यामध्ये त्यांनी प्रत्येक गुंतवणूकदाराने निश्चित केलेल्या भरपाई मर्यादांचा उल्लेख समाविष्ट असेल.
 - गुंतवणूकदारांना सहज समजण्यासाठी गुंतवणूकदारांच्या दाव्यांच्या प्रक्रियेबाबत तुमच्या धोरणावर वारंवार विचारले जाणारे प्रश्न तयार करा.
 - दाव्यांच्या प्रक्रियेच्या धोरणात कोणतीही सुधारणा लागू करण्यापूर्वी गुंतवणूकदारांना पुरेशी सूचना (प्रसिद्धी पत्रकासह) द्या. गुंतवणूकदारांच्या दाव्यांच्या प्रक्रियेच्या धोरणात कोणतीही सुधारणा झाल्याच्या प्रकरणात, हे त्या टीएमना लागू होऊ नये ज्यांना पॉलिसीच्या अंमलबजावणीच्या प्रभावी तारखेपूर्वी एक्सचेंजने अक्षम किंवा निलंबित केले असेल किंवा डिफॉल्टर म्हणून घोषित केले असेल.

७.६

परिशिष्ट VI शब्दकोष

अनु. क्र.	संक्षिप्तनाव	पूर्ण रूप
१.	एएमसी	एन्युअल मॅटेनन्स चार्जेस
२.	एसबीए	(आस्बा) ॲप्लिकेशन सपोर्टेड बाय ब्लॉकड अमाउंट
३.	बीएसडीए	बेसिक सर्व्हिसेस डिमॅट अकाउंट
४.	सीएसएस	कंसोलिडेटेड अकाउंट स्टेटमेंट
५.	सीडीएसएल	सेंट्रल डिपॉजिटरी सर्विसेज (इंडिया) लिमिटेड
६.	डीमेट	डिमटेरियलाइज्ड

क्रम. सं.	संक्षिप्त नाम	पूर्ण रूप
७.	डीपी	डिपॉजिटरी पार्टिसिपेंट्स
८.	आईए	इन्व्हेस्टमेंट अॅडवायजर्स
९.	आईजीआरसी	इन्व्हेस्टर ग्रीव्स रिड्रेसल कमिटी
१०.	आईजीआरपी	इन्व्हेस्टर ग्रीव्स रिजॉल्युशन पॅनल
११.	आईपीओ	इनीशियल पब्लिक ऑफरिंग
१२.	केआईएन केवाईसी	केव्हायसी आयडेंटिफिकेशन नंबर
१३.	केवाईसी	नो यूअर क्लायंट
१४.	एमआईआई	मार्केट इन्फ्रास्ट्रक्चर इंटरमीडियरीज
१५.	एमएसई	मेट्रोपॉलिटन स्टॉक एक्सचेंज ऑफ इंडिया लि.
१६.	एनएसडीएल	नॅशनल सिक््युरिटीज डिपॉजिटरी लि.
१७.	एनएसई लि.	नॅशनल स्टॉक एक्सचेंज ऑफ इंडिया लि.
१८.	पीएएन	परमानंत अकाउंट नंबर
१९.	पीओए	पॉवर ऑफ अॅटर्नी
२०.	स्कोर्स	सेबी कंप्लेंट रिड्रेस सिस्टम
२१.	सेबी	सिक््युरिटीज अॅड एक्सचेंज बोर्ड ऑफ इंडिया
२२.	एसएमएस	शॉर्ट मेसेज सर्विस
२३.	यूसीसी	यूनिक क्लायंट कोड
२४.	यूआईडी	यूनिक आयडेंटिफिकेशन

सेबीचे गुंतवणूकदार जागरूकता उपक्रम

अ. सेबीचे दौरे आणि सेबी द्वारे दौरे कार्यक्रम:

- ▶ महाविद्यालये, शाळा आणि व्यावसायिक संस्थांच्या विद्यार्थ्यांसाठी गुंतवणूकदार जागरूकता कार्यक्रम आयोजित केले जातात जे सेबी कार्यालयांना भेट देतात किंवा सेबीचे अधिकारी या कार्यक्रमांसाठी अशा संस्थांना भेट देतात.

ब. जागरूकतेसाठी प्रादेशिक गुंतवणूकदार सेमिनार (आरआयएसए)

- ▶ सेबीने स्टॉक एक्सचेंज, डिपॉझिटरीज, एएमएफआय, कर्मांडिटी डेरिव्हेटिव्ह्ज एक्सचेंज इत्यादींच्या समन्वयाने आयोजित केलेले गुंतवणूकदार शिक्षण कार्यक्रम.

क. गुंतवणूकदार संघटना (आयए) च्या माध्यमातून गुंतवणूकदार जागरूकता कार्यक्रम:

- ▶ सिक््युरिटीज मार्केट मधील गुंतवणूकदार शिक्षण कार्यक्रम टियर II/ टियर III शहरे/ शहरांमध्ये सेबीने मान्यता दिलेल्या गुंतवणूकदार संघटना (आयए) द्वारे आयोजित केले जातात.

ड. सिक््युरिटीज मार्केट ट्रेनर्स (स्मार्ट) द्वारे गुंतवणूकदार जागरूकता कार्यक्रम :

- ▶ सिक््युरिटीज मार्केट मधील गुंतवणूकदार शिक्षण कार्यक्रम टियर II/ टियर III शहरे/ शहरांमध्ये सेबीने मान्यता दिलेल्या सिक््युरिटीज मार्केट ट्रेनर्स (स्मार्ट) द्वारे आयोजित केले जातात.

सेबीचे गुंतवणूकदार जागरूकता उपक्रम

या गुंतवणूकदार जागरूकता कार्यक्रमांची माहिती सेबी इन्व्हेस्टरच्या वेबसाइट <http://investor.sebi.gov.in> वर मिळू शकते.

**भारतीय प्रतिभूति आणि विनिमय बोर्ड
(सेबीभवन)**

प्लॉट नं. सी 4-ए, 'जी' ब्लॉक, बांद्रा कुर्ला कॉम्प्लेक्स, वांद्रे (पूर्व), मुंबई- ४०० ०५१

दूरध्वनी : +91-२२-२६४४९००० / ४०४५९०००

संकेतस्थळ : <https://www.sebi.gov.in>

गुंतवणूकदार संकेतस्थळ : <http://investor.sebi.gov.in>

इंटरॅक्टिव्ह व्हॉइस रिस्पॉस सिस्टम (आयव्हीआरएस) दूरध्वनी :

+91-२२-२६४४९९५० / ४०४५९५०

टोल फ्री गुंतवणूकदार हेल्पलाइन : १८०० २२ ७५७५ व १८०० २६६ ७५७५

गुंतवणूकदारांच्या तक्रारींकरिता : <http://scores.sebi.gov.in>

बीएसई लि.

25वा मजला, पी.जे. टॉवर्स, दलाल स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई- ४०० ००१

दूरध्वनी : ०२२ २२७२९२३३/३४

संकेतस्थळ : www.bseindia.com

ई-मेल आयडी : is@bseindia.com

नॅशनल स्टॉक एक्सचेंज ऑफ इंडिया लि.

एक्सचेंज प्लाझा, सी-1, ब्लॉक जी, बांद्रा कुर्ला कॉम्प्लेक्स, वांद्रे (पूर्व), मुंबई- ४०० ०५१

दूरध्वनी : (०२२) २६५९८९०० - ८९९४

फॅक्स नं. : (०२२) २६५९८९२०

संकेतस्थळ: www.nseindia.com

मेट्रोपॉलिटन स्टॉक एक्सचेंज ऑफ इंडिया लि.

२०५ ए, दुसरा मजला, पीरामल अगस्त्य कॉर्पोरेट पार्क, सुंदर बाग लेन, कमानी जंक्शन,

एल.बी.एस. रोड, कुर्ला (पूर्व), मुंबई - ४०० ०७०.

कार्यालय : +९१ २२ ६९९२ ९०००

संकेतस्थळ : www.msei.in

सेंट्रल डिपॉजिटरी सर्विसेस (इंडिया) लि.

मॅरेथॉन फ्यूचरेक्स, ए विंग, २५वा मजला, मफतलाल मिल्स कंपाऊंड,

एन. एम. जोशी मार्ग, लोअर परेल (पूर्व), मुंबई - ४०० ०९३

टोल फ्री हेल्पलाइन: १८०० २०० ५५३३

संकेतस्थळ : www.cdslindia.com

नॅशनल सिक्युरिटीज डिपॉजिटरी लि.

301, तिसरा मजला, नमन चेंबर्स, प्लॉट सी-32, जी-ब्लॉक, बांद्रा कुर्ला कॉम्प्लेक्स,

बांद्रा (पूर्व), मुंबई, महाराष्ट्र - ४०० ०५१

टेलीफोन : (०२२) ४८८६ ७०००

संकेतस्थळ : www.nsdl.co.in